

På sporet af en fælles europæisk identitet

En komparativ analyse af den danske og franske nationsdannelse
som led i undersøgelsen af en eksisterende europæisk identitet

April 2009

Handelshøjskolen i København

CLM – Engelsk og Europæiske Studier

Vejleder: Kathrine Ravn Jørgensen

Kirsten Hostrup-Møller

Typeenheder: 143.026 (79,5 NS)

I Summary

Tracking a common European identity

A comparative analysis of the Danish and French nation building as part of a case study examining the existence of a European identity

As the European Union (EU) has developed over the last 50 years, the attempt to establish an even closer co-operation within the area of economy, law and culture has been made. However, the co-operation has become more difficult within the last couple of years, where the member countries have had difficulties ratifying a new treaty. The problems are connected to the cultural aspect of the EU. The European cultural symbols like the flag, the anthem, the common currency etc. are not in the new treaty (Lisbon Treaty), because France and Holland voted *no* to the Constitutional Treaty in 2005. The cultural symbols have been replaced with abstract values like human rights. Yet, the ratification of the Lisbon Treaty has not succeeded. The ratification process of the Lisbon treaty has shown to be more difficult than removing cultural symbols. At the moment, 25 countries have approved the treaty without a referendum, one country has chosen a referendum of the treaty (resulted in an Irish no) and one country is missing ratification (the Czech Republic).

This lack of agreement shows the lack of common ground and a common European identity. Even though the idea behind the EU should be based upon the French idea of nation building, the EU co-operation has not resulted in a union with a status like a nation with a common identity. The Danish and French nation building models can be used to highlight the differences in construction and explain, why the EU has not yet succeeded in constructing a common European identity.

Danish and French nation building are two opposites. The Danish nation was formed on the basis of a long history, where national symbols have developed over time, which is the ethnosymbolic thought – *la longue durée*. The Danish nation is based upon a combination of culture and political rights, because of the long history and the Danish constitution. The constitution states the cultural and political aspects of the Danish society by mentioning the king, the church and the civil rights. The French

nation is the opposite of the Danish nation, because it is constructed not formed on its own. The French nation was constructed in connection with the French Revolution. This was done by the elite – a top-down model, which is the constructivistic thought. This construction is defined as a nation based purely on political rights. Nevertheless, the French symbols have a link to the revolution and the time before the revolution. This means that the French nation is not only a political nation, but also a cultural nation.

European identity has not yet succeeded because the European population do not feel connected to the co-operation. This was shown in a Eurobarometer study. Where the European population expressed their attitude towards the EU and their feeling of belonging. The European population feel more national conscious than European conscious. Therefore, it is not possible to build a co-operation only on constitutional patriotism with abstract values. The symbols and values should have a historical link, giving them contents and meaning for the European population. However, with time it might be possible to build a European identity, because the common history of the union is still developing. However, the European elite has to get the population more involved in the co-operation and create a feeling of belonging. Only time will tell, whether it is possible to develop a common political and cultural European identity.

II Indholdsfortegnelse

1	INDLEDNING	4
1.1	PROBLEMFORMULERING	5
1.2	HYPOTESE	5
1.3	AFGRÆNSNING	6
1.4	MOTIVATION	7
1.5	METODE OG TEORI	8
1.6	DISPOSITION	9
2	TEORETISKE RAMME	10
2.1	DEN KONSTRUKTIVISTISKE TILGANG	10
2.2	DEN ESSENTIALISTISKE TILGANG	15
2.3	DEN ETNOSYMBOLISTISKE TILGANG	19
2.4	KRITIK	22
3	NATIONSdannelse.....	24
3.1	DANMARK.....	25
3.1.1	<i>Historisk baggrund.....</i>	<i>26</i>
3.1.2	<i>Det danske samfund</i>	<i>31</i>
3.1.3	<i>Dansk nationalfølelse, identitet og nationale symboler.....</i>	<i>32</i>
3.2	FRANKRIG.....	35
3.2.1	<i>Historiske baggrund.....</i>	<i>36</i>
3.2.2	<i>Det franske samfund.....</i>	<i>41</i>
3.2.3	<i>Fransk nationalfølelse, identitet og nationale symboler.....</i>	<i>43</i>
3.3	DANMARK VERSUS FRANKRIG.....	45
4	NATIONSbegrebet.....	48
4.1	KULTUR- OG BORGERNATION	49
4.1.1	<i>Danmark – én kultur- og borgernation.....</i>	<i>51</i>
4.1.2	<i>Frankrig – én borgernation</i>	<i>52</i>
5	EUROPÆISK IDENTITET	54
5.1	FORFATNINGSPATRIOTISME.....	55
5.2	SKABELSEN AF EN FÆLLES EUROPÆISK IDENTITET.....	56
5.3	IDENTITETSFØLELSE	59
5.4	FREMTIDEN FOR EU-SAMARBEJDET	62
6	KONKLUSION.....	64
7	LITTERATURLISTE.....	66

1 Indledning

Oprindeligt havde grundlæggerne af den Europæiske Union (EU), Jean Monnet og Robert Schuman, en vision om at skabe fred og stabilitet i Europa. Denne vision medførte skabelsen af Kul- og Stålfællesskabet i 1952 og det økonomiske fællesskab (EØF) i 1958 (Nedergaard 2006:68; Godtfredsen 1984:113). Dette samarbejde var først og fremmest et økonomisk samarbejde. Men med tiden har det udviklet sig til at være mere end et økonomisk samarbejde, som skulle skabe fred. Det har udviklet sig til at være et politisk, juridisk og kulturelt samarbejde.

I 1980'erne skete der et skift i Europa. Befolkningens EU-skepsis blev ændret til eurofori (Redman 1987). Den ændrede holdning skyldtes bl.a. den økonomiske fremgang. I 1985 vedtog Det Europæiske Fællesskab (EF) "Den Europæiske Fælles Akt", og besluttede hermed at udvide samarbejdet til at inkludere et fælles indre marked (Folketings EU-oplysning 2008b). I 1993 blev Maastricht-traktaten vedtaget og EF skiftede navn til Den Europæiske Union (EU), som stadig bruges. Ydermere blev grundlaget for en fælles valuta skabt, hvor de lande som opfyldte en række økonomiske kriterier ville indgå et samarbejde om en fælles valuta i 1999 (ibid.), og derved skifte deres nationale valuta ud med den fælles valuta – Euroen, der kom i omløb i 2002. Efterfølgende har antallet af medlemslande ændret sig vha. udvidelser, så EU i dag består af 27 medlemslande (ibid.), hvor 15 af dem har indført Euroen (Folketings EU-oplysning 2008a).

Som en tilpasning til det øgede medlemstal blev Forfatningstraktaten udarbejdet. Men i denne forbindelse blev forskellen i EU mere åbenlys og markant. I de forskellige lande blev debatten drejet til at være en værdidebat, som fokuserede på, hvorvidt de kristne værdier skulle indskrives i traktatens præambel bl.a. i Frankrig, hvor der blev taget stor afstand til indskrivningen af de kristne værdier pga. adskillelsen af stat og religion (Holm 2006:33). Denne uenighed blandt de forskellige EU-lande tydeliggjorde problemerne med at samle Europa vha. en fælles historie og skabe en fælles europæisk identitet. Selvom de kristne værdier ikke var inkluderet i Forfatningstraktaten stemte befolkningen i Frankrig og Holland *nej* til denne i 2005 (Holm 2006:5).

Efterfølgende er Forfatningstraktaten blevet omskrevet til Lissabon-traktaten, hvor bl.a. henvisningen til EU's symboler såsom flag, mønt og motto er udeladt (Folketings EU-oplysning 2008d). Denne afskaffelse af symboler illustrerer også fjernelsen af de tiltag, der er taget i skabelsen af en fælles europæisk identitet i traktaten, hvilket kan ses som en erkendelse af, at der ikke er enighed om en fælles europæisk identitet blandt de europæiske politikere og den europæiske befolkning. Dog er denne traktat ikke ratificeret i alle lande endnu, og med Irlands *nej* til traktaten den 12. juni 2008 (Folketings EU-oplysning 2008c), så er fremtiden for EU-samarbejdet i øjeblikket uvis. Dermed er skabelsen af en fælles europæisk identitet og udviklingen af de fælles europæiske værdier også meget usikre.

Så i dag efter 50 års samarbejde virker EU mere splittet end samlet, hvilket kan ses i nogle lande med spirende nationalisme og nationalistiske partiers fremgang f.eks. Danmark og Østrig (Pedersen 2001). Denne stigende nationalfølelse ses af mange som værende en modreaktion mod globaliseringen og EU pga. øget samhandel over nationale og globale grænser (Varming 2003:15). Dog kan nationalismens fremgang også ses som et tegn på en manglende fælles europæisk identitet samt være med til at stille tvivlsspørgsmål til, hvorvidt én stærk nationalfølelse og nationalidentitet forhindrer en fælles europæisk identitet.

Den overnævnte problematik med ratificeringen af en ny traktat samt hele problemstillingen omkring den fælles europæiske identitet og de fælles værdier har ført til den følgende problemformulering.

1.1 Problemformulering

“Hvorvidt er en fælles europæisk identitet mulig, og hvorvidt kan den skabes af en europæisk elite?”

1.2 Hypotese

Som nævnt tidligere er forskellen på EU-landene blevet mere synliggjort i forbindelse med udarbejdelsen af den nye traktat – Forfatningstraktaten. I de forskellige lande udviklede debatterne sig vidt forskelligt, men generelt blev der diskuteret værdier i stedet for resten af traktatindholdet (jf. 1). Dog blev denne traktat forkastet og omskrevet til Lissabon-traktaten, hvor alle henvisninger til EU's symboler er fjernet,

hvilket betyder, at alle identitetstiltag igen er slettet. Selvom denne tilpasning har fundet sted, er der stadig problemer med at få Lissabon-traktaten ratificeret især efter, at Irland stemte *nej* ved folkeafstemningen i juni 2008 (jf. 1.4).

Uenigheden blandt EU-landene har understreget problematikken ved at samle de europæiske lande, og derved skabelsen af en fælles identitet. På baggrund af denne problematik, er nedenstående hypotese konstrueret:

“En fælles europæiske identitet kan ikke skabes ud fra forfatningspatriotisme alene, da denne er baseret på abstrakte værdier, men skal skabes vha. kulturelle værdier over en længere periode”.

1.3 Afgrænsning

Emnet *europæisk identitet* er blevet afgrænset i problemformuleringen, hvor de to spørgsmål hjælper til at afgrænse og indkredse det brede og meget abstrakte emne. Endvidere konkretiserer den udvalgte hypotese aspekterne inden for identitetsområdet – diskussionen om, hvorvidt identitet kan skabes oven fra eller om den skal vokse frem nedefra. Denne diskussion vil være hovedfokus igennem specialet. Nationsbygningen i Danmark og Frankrig er årsagen til, at disse to lande er udvalgt. De illustrerer, hver deres måde at tænke på og ses som værende modsætninger indenfor identitetsbegrebet.

Sammenligningen af den danske og franske tankegang vil kunne ses i teoriafsnittet, hvor hovedfokus vil være den etnosymbolistiske og konstruktivistiske tradition. Disse to teoretiske tilgange understreger forskelligheden i tankegange indenfor identitetsproblematikken. I dette afsnit vil den essentialistiske tradition også kort blive beskrevet, men ikke i dybden, da fokuset i specialet er på etnosymbolisme og konstruktivisme i sammenligningen af Danmark og Frankrig. Desuden vil essentialisme indirekte blive brugt igennem specialet, fordi etnosymbolisterne er inspireret af denne tanke. Men der vil ikke blive taget stilling til denne tilgang.

I diskussionen omhandlende den europæiske identitet vil der blive brugt allerede indsamlet data (Eurobarometer), men på grund af specialets begrænsede tidsramme vil der ikke blive udført dybdegående interviews.

1.4 *Motivation*

Tanken bag at beskæftige sig med emnet *europæisk identitet* blev vakt i forbindelse med folkeafstemningerne i 2005. Hvordan kunne to af EU's grundlæggende lande stemme *nej* til Forfatningstraktaten? En ny traktat, som skulle samle alle tidligere traktater. Det rystede hele Europa, at Frankrig og Holland stemte *nej*. På det tidspunkt var det utroligt svært at se, hvordan samarbejde skulle fortsætte. Dette medførte, at en tænkepause blev besluttet. Denne pause skulle være med til at kaste lys over EU's fremtid samt klargøre, hvorfor befolkningen i to grundlæggende lande ikke kunne acceptere den nye traktat. Tænkepausen varede et år, hvorefter man fra EU's side mente, det var tid til at komme videre og fokusere på fremtiden samt det videre samarbejde. I 2007 blev Lissabon-traktaten udarbejdet, og i øjeblikket er ratificeringsprocessen i gang igen.

Dog spøger det franske og hollandske *nej* stadigvæk i kulisserne, og kun Irland har valgt at afholde en folkeafstemning i forbindelse med ratificeringen af Lissabon-traktaten. Denne afstemning i juni 2008 har understreget, at der stadigvæk eksisterer problemer inden for samarbejdet. Irland valgte at stemme *nej*, selvom det kulturelle islæt var fjernet fra Lissabon-traktaten og erstattet med abstrakte værdier såsom menneskerettighederne.

Med det irske *nej* er der skabt en helt ny og meget spændende debat. Det diskuteres bl.a. om EU-samarbejdet skal køre videre uden Irland eller om der kan laves en løsning lignende de danske forbehold. Derudover overvejer mange lande, hvad der ville ske, hvis alle medlemslandene afholdt ratifikation ved folkeafstemninger i stedet for ratifikation i de enkelte parlamenter. Ville andre lande så også stemme *nej* til traktaten? Hvis dette er tilfældet, så er det noget fundamentalt galt med samarbejdet. Der mangler fællesskabsfølelse og enhed. Selvom grundlæggerne af EU oprindeligt havde håbet på, at en fælles europæisk identitet ville blive skabt med tiden i forbindelse med det økonomisk samarbejde, og gennem de kulturelle tiltag, der senere hen er skabt bl.a. et fælles flag og en fælles mønt, så ser det i øjeblikket ud til, at dette ikke er sket. Denne nye debat er utrolig spændende og yderst relevant for dette speciale.

Ydermere skal det understreges, at EU-samarbejdet stadig er under udvikling, derfor er debatten om eksistensen af en europæisk identitet højest relevant. Emnet har både samfundsrelevans i forbindelse med samarbejdets fremtid, men også i forbindelse med de nationale identiteters rolle i det fremtidige samarbejde.

1.5 Metode og teori

I dette speciale omhandlende europæisk identitet, anvendes den kvalitative metode, da området hovedsageligt består af ikke-målelig data. Der vil indirekte blive brugt den kvantitative metode vha. tabellerne fra Eurobarometer, som har lavet undersøgelser vedrørende identitet og det nationale tilhørsforhold. Derved bliver de to metoder kombineret, kvalitative og kvantitative, ved brugen af både tabeller samt analyse af den indsamlede data. Denne data vil blive videreført i den komparative analyse, hvor Danmark og Frankrig vil blive sammenlignet i forbindelse med besvarelsen af problemformuleringen.

Derfor vil det være oplagt at bruge de allerede eksisterende data og bygge videre på dem. Heriblandt findes der flere dybdegående undersøgelser, hvor europæisk identitet er blevet behandlet såsom Eurobarometer (Eurobarometer 62). Denne kan med fordel inddrages, da disse data vil kunne hjælpe til en forståelse af, hvorvidt en europæisk identitet eksisterer eller ej. Ved hjælp af eurobarometer undersøgelsen vil det være nemmere at illustrere holdninger til EU og følelser forbundet med EU, selvom disse i teorien ikke er målbare. Hovedfokus vil dog være på den komparative metode og den komparative analyse pga. sammenligning mellem Danmark og Frankrig.

Som teoretisk ramme vil den konstruktivistiske, essentialistiske og etnosymbolistiske tilgang blive gennemgået. Disse tilgange er udvalgt pga. deres forklaringskraft – inden for identitetsområdet. Derudover, vil de mest centrale teoretikere inden for området blive diskuteret i dette afsnit. Som nævnt tidligere vil hovedfokus være på den konstruktivistiske og etnosymbolistiske tilgang (jf. 1.3). Bestræbelserne på at beherske den etnosymbolske forskningstradition i specialet sker gennem skrivningsprocessen. Dette gøres ud fra betragtningen om, at denne tilgang beskriver EU's virkelighed i dag. Dog vil den konstruktivistiske forskningstradition blive berørt, da disse to traditioner har to meget forskellige tilgange til emnet. Den etnosymbolske tradition fokuserer på, at identitet *ikke* kan skabes fra oven, hvorimod

den konstruktivistiske tradition fokuserer på, at en fælles identitet *kan* skabes fra oven.

1.6 Disposition

Som indgangsvinkel til specialets emne *europæisk identitet* vil emnets teoretiske ramme blive gennemgået. De tre teoretiske tilgange vil blive forklaret og diskuteret med henblik på at redegøre for de centrale begreber inden for området bl.a. ethnie, nation, nationalisme osv. Som afslutning på denne gennemgang vil de forskellige tilganges svagheder og styrker blive diskuteret. I forlængelse af specialets teoretiske del analyseres og diskuteres de to forskellige nationsmodeller vha. en sammenligning af Danmark og Frankrig med udgangspunkt i den konstruktivistiske og etnosymbolistiske tilgang. Efterfølgende vil nationsbegrebet blive diskuteret med hovedfokus på kultur- og borgernationen. Denne diskussion fører til debatten om den europæiske identitet og dens eksistens. Til sidst vurderes det, om en europæisk identitet er mulig.

2 Teoretiske ramme

I søgen efter en fælles europæisk identitet er det essentielt at kigge på de tre forskellige teoretiske tilgange, som eksisterer inden for identitetsområdet. Disse tre hovedstrømninger er: konstruktivismen, essentialismen og etnosymbolismen. De nævnte teoretiske tilgange har forskellige forklaringer på, hvordan nationen, nationalstaten og den national identitet skabes. Endvidere diskuterer disse forskellige skoler betydningen af nationen og nationalstaten i forbindelse med dannelsen af en identitet, hvilket er grundlæggende i undersøgelsen af specialets problemformulering:

“Hvorvidt er en fælles europæisk identitet mulig, og hvorvidt kan den skabes af en europæisk elite?”

De tre forskellige tilgange har vidt forskellige syn på, hvordan en identitet og en nation skabes og hvilke ting, der er fundamentale i denne proces. Denne forskel i opfattelse ses tydeligt i debatten om eksistensen af en fælles europæisk identitet og dennes skabelsesproces. Det er især uenigheden om, hvordan en national identitet skabes, som bliver ført videre i diskussionen om, hvorvidt en fælles europæisk identitet allerede er blevet skabt eller om den er mulig i fremtiden.

I det følgende vil de tre hovedstrømninger blive gennemgået med hovedvægt på de førende teoretikere inden for identitetsområdet, samt de interesseområder som tilgangene fokuserer på bl.a. nation, nationalstat, nationalisme og national identitet.

2.1 Den konstruktivistiske tilgang

Konstruktivismen¹ og dennes nationsopbygningsmodel har været den mest anerkendte opfattelse og mest dominerende teori inden for nationalismeforskning siden 1960'erne (Smith 1998:24, Smith 2003:72). Den klassiske konstruktivisme arbejder med en nationsopbygningsmodel, der er baseret på forestillingen om, at nationer og nationalisme er en del af den moderne verden og derved et produkt af moderniteten (Smith 1998:3). Men konstruktivisterne mener ikke kun, at det er nationer og nationalisme, som er moderne. De ser også nationalstaten, national identitet og det internationale fællesskab som værende moderne.

¹ Konstruktivisme kaldes også modernisme (Smith 2003:69).

Den klassiske konstruktivistiske betragtning om, at nationer er opstået som en del af moderniteten betyder, at de kun kan opstå i forbindelse med moderniseringsprocessen eller som et produkt af denne. Så ud fra denne betragtning kan nationen ses som værende et nyt og moderne fænomen, der begyndte med den franske revolution i 1789 – modernitetens oprindelse (Smith 1998:21), hvilket er grunden til, at konstruktivisterne har denne som udgangspunkt. Dette betyder, at moderniteten bl.a. medførte en ny type statsdannelse, kollektiv identitet, menneskelig fællesskab og en ny form for mellemstatslig orden (Smith 2003:69, Hutchinson 2005:10). Så med udgangspunkt i denne tanke ses nationerne som en uundgåelig konsekvens af den franske revolution og derved moderniteten. Derfor er nationerne ud fra den konstruktivistiske tilgang ikke rodfæstet i historie, men i modernitetsprocessen og sammenbundet med dennes karaktertræk. Det samme gælder nationalisme, hvilket betyder, at både nationer og nationalisme gradvist vil syne hen eller blive afløst af noget andet, når denne proces ender (Smith 1998:21-22).

I den konstruktivistiske tilgang skelnes der mellem to hovedtyper af konstruktivisme: den 'kronologiske' og den 'sociologiske'. Den 'kronologiske tanke' er, at nationalisme både ideologien, bevægelsen og symbolikken er forholdsvis ny. Den 'sociologiske' tanke er, at nationalisme er en nyskabelse og ikke bare en videreudvikling af noget ældre, hvilket betyder, at nationalisme er et produkt af moderniteten. Desuden er det samme gældende for nationer, nationalstater, fællesskaber og nationale identiteter (Smith 2003:69), hvilket stemmer overens med den overnævnte klassiske konstruktivisme. Dog ser konstruktivisterne hovedsageligt nationalismen som et politisk princip, som understreger, at den politiske og nationale enhed skal være i overensstemmelse med hinanden. De skelner mellem to typer af nationalisme; følelsen og bevægelsen. Den nationalistiske følelse defineres enten som værende vrede grundet i krænkelsen af det politiske princip eller tilfredshed ved opfyldelse af det politiske princip. Disse nationalistiske følelser skaber de nationalistiske bevægelser (Gellner 1983:1), der opstår i mange forskellige historiske situationer og har vidt forskellige agendaer (Adriansen 2003a:17).

Konstruktivisten Ernest Gellner mener, at nationalismen frembringer nationerne, derfor understreger han, at nationer kun kan blive defineret i forbindelse med

nationalismens tid (Hastings 1997:9-10, Gellner 1994a:64, Lawrence 2005:12). Som andre konstruktivister mener Gellner også, at moderniseringen og trangen til at vokse skabte nationalisme, hvilket betyder, at den nationalistiske elite opfandt nationerne (Hutchinson 1994a:6, Lawrence 2005:11). Så derfor vækker nationalismen ikke nationer, men den opfinder nationer, der hvor de ikke eksisterer, og hvor der eksisterer differentierede særtegn (Gellner 1994b:62, Gellner 1983:55). Gellner ser nationalisme som en konsekvens af en ny form for social organisering – den såkaldte ‘high culture’², der er afhængig af et uddannelsessystem som beskyttes af staten. I denne forbindelse bruger Gellner et citat af Hegel til at fremhæve nationsprocessen: *“Nations may have a long history before they finally reach their destination-that of forming themselves into states”* (Gellner 1994a:63).

Selvom Gellner mener, at nogle før-moderne stater har eksisteret som tilfældige enheder, så er nationer en nødvendighed i den moderne verden (Hutchinson 2005:32). Nationer er nødvendige pga. Hegels nævnte udvikling, hvor nationer bliver til stater. Staten eksisterer der, hvor et specialiseret organ håndhæver loven samt er separeret fra resten af det sociale liv f.eks. politiet og retten. Dem ser Gellner som værende staten (Gellner 1981:4). Gellner ser staten som en nødvendighed for, at uddannelsessystemet virker. Gellner mener, at kun et uddannelsessystem af national størrelse kan skabe fuldbyrdede borgere med evne til at læse og skrive (Gellner 1994b:55-56, Lawrence 2005:163).

Konstruktivisten John Breuilly ser også nationen som noget moderne. Men han ser også nationen som en politisk og ideologisk konstruktion, der har udviklet sig i forbindelse med dannelsen af den moderne, territoriale, suveræne og participatoriske stat (Breuilly 2001:32). Breuilly understreger, at staten som en speciel institution har gjort krav på suveræniteten som en unik form for monopolistisk myndighed. Dertil tilføjer han, at de nedskrevne forfatninger og grundlove ses som værende repræsenterende for kontrakten som borgerne og staten havde indgået (ibid.:38). Derfor ser Breuilly nationen som værende et kulturelt kollektiv, ikke en tilfældig samling af mennesker (ibid.). Dette betyder, at han også ser nationalismen som

² Et standardiseret kommunikationssystem som er baseret på læse- og skrivefærdigheder samt uddannelse (Gellner 1983:54). Denne er baseret på nogle af de allerede eksisterende kulturer (ibid.:48).

værende politisk (Smith 1998:84), hvilket det følgende citat illustrerer: *“Nationalism is best understood as an especially appropriate form of political behaviour in the context of the modern state and the modern state system”* (Lawrence 2005: 167).

Der findes mange udgaver af konstruktivismen, men Anthony D. Smith definerer Eric Hobsbawm og Benedict Anderson som værende teoretikere med tilgange baseret på en marxistisk variation af den tidligere nævnte klassiske konstruktivisme eller en videre udvikling (Smith 1998:6, Lawrence 2005:177). De har begge formuleret hver deres opfattelse af nationen vha. disse nye begrebsapparater; ‘invented traditions’³ og ‘imagined communities’⁴. Disse begreber har bidraget til en videreudvikling af den klassiske konstruktivisme (Smith 1998:6). I det efterfølgende vil Hobsbawm og Andersons konstruktivistiske tilgange blive anskueliggjort.

Hobsbawm ser nationen som et meget nyt fænomen, der er skabt af stater og nationalismen, ikke omvendt (Hastings 1997:9, Lawrence 2005:6). I følge Hobsbawm havde begrebet nation ikke en politisk mening før det 19. århundrede (Hutchinson 1994a:4), derfor ser han det som meningsløst at tale om nationer før skillelinjen 1780 (Hastings 1997:10). Desuden mener Hobsbawm, at nationerne er baseret på ‘invented traditions’, altså opfundne traditioner, som automatisk skaber historisk kontinuitet (Hobsbawm 1983a:1). De opfundne traditioner kan både blive skabt officielt også kaldet politiske traditioner, og uofficielt også kaldet sociale traditioner. De politisk opfundne traditioner skabes vha. formel organisering f.eks. staten – herunder hører officielle feriedage, ceremonier, helte og symboler etc. De socialt opfundne traditioner bliver ofte skabt af foreninger som ikke er politisk engageret. Især i det 19. århundrede brugte et utal af lande ‘invented traditions’ (Hobsbawm 1983b:263), og i denne periode spillede de en meget vigtig rolle bl.a. i Frankrig i forbindelse med opretholdelsen af den tredje Republik. Her blev bl.a. Bastilledagen oprettet i 1880, som en officiel ceremoni (ibid.:270-271). I kølvandet på de nationale bevægelser og dannede stater, opstår der nye symboler såsom nationalsange, nationale flag og personliggørelse af staten. I Storbritannien blev nationalsangen skabt i 1749, i

³ Begrebet ‘invented traditions’ har en bred betydning. Det inkluderer traditioner som faktisk er opfundet, konstrueret og oprettet. Men også traditioner som opstår inden for en kort periode og hurtig slår sig fast (Hobsbawm 1983:1).

⁴ Definitionen af nationen som et forestillet politisk fællesskab, der både er forestillet internt begrænsende og uafhængig (Anderson 1991:6).

Frankrig blev det nationale flag (Trikoloren) skabt i 1790-4 og både i Frankrig og Tyskland blev staten personliggjort via kvindeskikkelserne: Marianne og Germania (Hobsbawm 1983a:7, Hobsbawm 1983b:272, Adriansen 2003b:23). Disse nye symboler ser Hobsbawm som værende del af nationen og med til at skabe det nationale fællesskab (Hutchinson 2005:32). Dette understreger også, at Hobsbawm ser både nationalisme, nationalstaten, nationale symboler og historie som kulturelle artefakter (Smith 2001:13).

“The National Flag, the National Anthem and the National Emblem are the three symbols through which an independent country proclaims its identity and sovereignty, and as such they command instantaneous respect and loyalty. In themselves they reflect the entire background, thought and culture of a nation” (Hobsbawm 1983a:11).

Hobsbawm understreger også, at staten efterhånden spiller en større rolle og derved definerer den største scene. Her blev borgernes liv bestemt, men efterhånden definerede staten ikke kun borgernes liv, den registrerede også borgernes eksistens – deres civil status *état civil* (Hobsbawm 1994:77, Hobsbawm 1983b:264). Staten var blevet rammen om borgerne (Hobsbawm 1983b:264). Borgernes rettigheder kom mere i centrum med standardiseringen af administrationen og regler bl.a. offentlig uddannelse, hvilket medførte, at folket blev omdannet fra bønder til borgere – *peasants into Frenchmen* (Hobsbawm 1994:77, Hobsbawm 1983b:264). Herved samlede staten, nationen og samfundet sig (Hobsbawm 1994:77).

Anderson derimod opfatter nationen som værende et forestillet politisk fællesskab ‘imagined communities’. Fællesskabet ses som værende forestillet, da størstedelen af medlemmerne aldrig vil kende hinanden, men i ethvert medlem lever der en forestilling om fællesskabet (Anderson 1991:6, Joseph 2004:115), hvilket han udtrykker på følgende måde: *“It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion”* (Joseph 2004:115).

Grunden til, at Anderson definerer det som et fællesskab skyldes, at han ser nationen som et kammeratskab – en familie (Hutchinson 2005:9). Dog er det forestillede fællesskab begrænset pga. de grænser som nationen har. En nation grænser op til andre nationer, der hver især består af forestillede fællesskaber (Anderson 1991:7). Anderson ser disse nationer som værende en kompleks sammensætningen af amerikanske og franske elementer pga. den amerikanske borgerkrig og den franske revolution. Men han mener, at nationalismen først opstod i den nye verden ikke den gamle (Hastings 1997:10, Anderson 1991:197). Dette skete vha. det trykte sprog og den standardiserede trykkerkunst – ikke et bestemt sprog (Anderson 1991:134). Dertil kom det ændrede verdenssyn, som gjorde det muligt at forestille sig Andersons fællesskaber (ibid.:22).

Selvom der eksisterer mange forskellige variationer af konstruktivisme, så deler størstedelen en tro på modernitetens medfødte karakter som værende national og nationalistisk. Dette betyder, at moderniteten frembragte både nationerne og de nationalistiske ideologier (Smith 2003:72). Men Gellner og Hobsbawm har konstateret, at det var den nationalistiske ideologi, som konstruerede nationen (Hastings 1997:9). Dette stemmer overens med synet på nationen som værende et politisk samfund, der er noget moderne og elite-skabt (Smith 1998:23). Derfor mener etnosymbolisten John Hutchinson også, at konstruktivisterne anvender en ‘oppe-fra-ned’ forklaring på kulturelle formationer (Hutchinson 2001:77).

2.2 Den essentialistiske tilgang

Den essentialistiske tilgang⁵ understreger, at nationer har eksisteret i alle perioder af historien, og mange af nationerne har eksisteret længere end det kan tidsbestemmes (Smith 2003:73, Smith 1998:22), dog anerkendes den nationalistiske ideologi som værende en nyskabelse (Smith 2003:72). Denne tanke minder om primordialisternes⁶, men dette betyder ikke, at essentialister er primordialister (Smith 1998:23). Ofte er dette ikke tilfældet. Essentialisterne ser ikke nationer som værende noget oprindeligt, men de ser mere nationer som værende ‘naturlige’ fællesskaber, der er stadfæstet i tid

⁵ Den essentialistiske tilgang kaldes også den perennialistiske tilgang (Smith 2003:73).

⁶ Primordialisterne mener, at nationer kun findes ‘i den naturlige orden’, hvilket betyder, at de har eksisteret før alt andet og derved er grundlaget for alting (ibid.:75-76).

og sted samt i et historisk fædreland (Smith 2003: 73, Smith 1998:22). De er opstået uden årsag og har eksisteret igennem en lang periode (Smith 2003:74).

I den essentialistiske tilgang differentieres der mellem to hovedtyper; 'den kontinuerlige' og 'den tilbagevendende'. Den kontinuerlige tanke er, at nogle specifikke nationer kan spores tilbage til middelalderen⁷ eller i nogle tilfælde helt tilbage til oldtiden. Hovedfokus er kontinuitet, dog bliver diskontinuitet ikke ignoreret, men set i lyset af den kollektive, kulturelle identitets langsomme udvikling (Smith 2003:74). Blandt andet skelner essentialisten Hugh Seton-Watson mellem de 'gamle, kontinuerlige nationer' og de senere 'bevidst, skabte nationer' altså den gamle nation og den nye nation (Seton-Watson 1994:134, Smith 1998:173). I den første gruppe placerer Seton-Watson lande som Frankrig og Danmark, der med deres lange eksistens og historie har skabt en national identitet over en periode og derved skabt en slags nationsstatus blandt befolkningen (Smith 2003:74, Seton-Watson 1994:134-135). I den anden gruppe fokuser Seton-Watson på nye nationer såsom Balkanlandene, hvor den hurtige skabelsesproces og sproget ses som værende drivkraften i denne nationsskabelse (Seton-Watson 1994:136). Selvom Seton-Watson skelner mellem to typer af nationer, så definerer han en nation som følgende: "*A nation exists when a significant number of people in a community consider themselves to form a nation, or behave as if they formed one*" (Smith 1998:173).

'Den tilbagevendende' tanke fokuserer derimod på nationers alder. Nogle nationer er historiske og ændrer sig med tiden, dog er nationen set i al almindelighed som menneskelige forbindelser, der er eksisterende i alle historiens perioder og på alle kontinenter, altså den samme type af kollektiv kulturel identitet, som vender tilbage bare beskrevet på forskellige måder i historien. Dog eksisterer der ingen klar skillelinje mellem de to hovedtyper, derfor findes der nogle forskere som er en blanding af de to typer eksempelvis John Armstrong (Smith 2003:75). Denne sammenblanding gør, at John Armstrong defineres som en etnosymbolist med et

⁷ Afhængig af om der er tale om den europæiske historie eller den danske historie defineres perioden middelalderen forskelligt. I Europas historie strækker middelalderen sig fra ca. 700-1500, men i Danmarkshistorien er den europæiske middelalder delt op i to perioder: Vikingetiden (ca. 750-1050) og middelalderen (ca. 1050-1536) (Kühle 2008:39, 48).

essentialistisk træk af Anthony D. Smith (ibid.:86) bl.a. på baggrund af fokuset på *la longue durée*⁸ (jf. 2.3).

Den kontinuerlige tanke er blevet videreudviklet af Adrian Hastings, der ses som en kontinuerlig essentialist, men også som neo-essentialist. Hastings opdeler den kontinuerlige tanke og dermed den europæiske nationale identitet i tre udviklingsstadier (Smith 2003:135). Disse tre stadier illustrerer udviklingen af nationsstatus i den pågældende periode.

Det første stadie strækker sig fra det 5. århundrede til det 14. århundrede og består hovedsageligt af mundtlige ethnier, hvor kun talesproget eksisterer, dog begynder litteratur på modersmål at dukke op, hvilket starter udviklingen med at fastsætte grænserne for de begyndende nationer. Derfor ser Hastings ethnier som værende byggestenene i samfundet og fundamentet for en nation. Han definerer dem som følgende:

“An ethnicity is a group of people with a shared cultural identity and spoken language. It constitutes the major distinguishing element in all pre-national societies, but may survive as a strong subdivision with a loyalty of its own within established nations” (Hastings 1997:3).

Det andet stadie begynder med det 15. århundrede, hvor der sker en udvikling af det litterære sprog og staterne indskrænker ethnierne (Smith 2003:135). Man er gået fra at være et samfund baseret på talesprog til at være baseret på et fælles skriftsprog (Hastings 1997:19). Denne udvikling skete vha. Luther og bibeloversættelser på modersmål, og derved styrkedes det fælles nationale sprog og nationalfølelsen i befolkningen (ibid.:24). I Biblen understreges det, at én nation er én enhed bestående af mennesker, sprog, religion, territorium og regering (Hastings 1997:18). Hastings slår fast, at de vigtigste nationer i Vesteuropa allerede eksisterer i det 15. århundrede bl.a. i Frankrig og Danmark (Smith 2003:135, Hastings 1997:114). Denne antagelse tager udgangspunkt i Hastings definition af en nation:

⁸ Ser på ting over flere generationer, altså over længere tid (Smith 2003:35).

“A nation is a far more self-conscious community than an ethnicity. Formed from one or more ethnicities, and normally identified by a literature of its own, it possesses or claims the right to political identity and autonomy as a people, together with the control of specific territory, comparable to that of biblical Israel and of other independent entities in a world together of as one of nation-states” (Hastings 1997:3).

Det andet stadie strækker sig til slutningen af det 18. århundrede, hvor det tredje stadie starter med den franske revolution i 1789. Perioden efter den franske revolution er en periode med nationer, som er skabt af nationalisme (Smith 2003:135.). Hvilket understøtter Hastings tanke om, at der først i slutningen af 1700-tallet kan tales om nationalisme som teori, da dette er et moderne fænomen (Hastings 1997:9). Dog kan der ifølge Hastings eksistere før-moderne nationer (ibid.:119). Disse eksisterede især i Vesteuropa – England (Smith 2003:136). Derfor mener Hastings, at nationalismen allerede eksisterede i England før det 18. århundrede, dog var denne nationalisme endnu ikke en teori. Nationalismen som politisk teori opstod først efter den franske revolution, og denne type af nationalisme efterfølger nationen (Hastings 1997:9), hvilket er en modsætning til konstruktivisternes bl.a. Gellner (jf. 2.1).

For essentialisterne kan nationalisme betyde to ting, enten teori eller praksis. Som politisk teori betyder nationalisme, at hver nation skal have sin egen stat (Hastings 1997:3). Denne definition stammer fra det 19. århundrede, men nationalisme eksisterede som en stærk realitet før denne tid. I praksis er nationalismen kun stærk i specifikke tilfælde. Denne tanke er rodfastet i idéen om, at ens egen ethnie eller nationale traditioner er sårbare og skal forsvares uanset omkostningerne. Dette kan ske ved at danne eller udvide nationalstaten. Nationalisme opstår, hvor og når én ethnie eller én nation føler sig truet f.eks. af ydre angreb eller statssystemet (ibid.:4).

Ydermere opdeler Hastings nationalismebegrebet, så det kan være bygget på de to følgende begreber; *jus soli*⁹ og *jus sanguinis*¹⁰. Disse to typer af nationalstater stammer fra to forskellige retninger. *Jus soli* inkluderer alle på et sted, hvor *jus sanguinis* kun inkluderer dem, som har samme fælles karakterer; ethnie eller kultur. Dette betyder, at *jus soli* fremmer integrationen, hvorimod *jus sanguinis* kan medføre

⁹ Borgerskab fås ved princippet om territorielt medlemskab (Hutchinson 2005:32).

¹⁰ Etnisk princip, hvor man får medlemskab ved afstamning (ibid.).

etnisk udrensning (Hastings 1997:34, 109, Brubaker 1992:85). Hastings definerer en nationalstat som værende en stat, der identificerer sig som en specifik nation, hvor befolkningen og staten er på det samme niveau. På en måde er statens suverænitet givet videre til befolkningen i den historiske identitet (Hastings 1997:3). Dog tilføjer han, at dette er ønsketænkning, da mange nationalstater består af befolkningsgrupper, som ikke føler de tilhører kernekulturen eller den definerede nation. Selvom dette er tilfældet opfører mange moderne stater sig som om, de er nationalstater (ibid.).

Men for Hastings er det ikke bare et spørgsmål om, hvorvidt nationer eksisterer eller ej. Nationerne vokser frem på baggrund af ethnier, krige, religiøse opdelinger, litteratur på modersmål og nationalistisk propaganda (Hastings 1997:25-26). Dette gør de gradvist, og pga. denne udvikling kan det være svært at komme med en endelig definition: *dette er en nation* (ibid.:25). Hver nation er unik og svær at katalogisere (ibid.). Dertil tilføjer Hastings, at en nations grænser ikke er faste, men kan ændres (ibid.:26). Derfor kan nationalstatens status kun bestå ved eksistensen af den kollektive og individuelle forestillingsevne (ibid.:27).

2.3 Den etnosymbolistiske tilgang

Hovedfokuset for den historiske etnosymbolisme er frem for alt dannelsen af nationer, nationalismens indvirkning og de subjektive elementer af vedholdenheden af ethnier f.eks. erindringer, værdier, følelser, myter og symboler. Dette betyder, at etnosymbolismen især fokuserer på forholdet mellem ethnie og nation (Hutchinson 2005:19). Hvilket står i kontrast til konstruktivismen og essentialismen. I modsætningen til konstruktivisterne fokuserer etnosymbolisterne på forholdet mellem eliten og folket (Smith 2003:83).

Som en videreudvikling af 'den kontinuerlige' essentialisme ser etnosymbolisterne på, hvordan tidligere typer af kollektiv identitet kan have haft indflydelse på nationers dannelse, samtidigt tages der hensyn til diskontinuiteten i historien (Smith 2003:84). Det nationale fællesskab bygger på en befolkning, som har udviklet fælles træk gennem en længere periode – *la longue durée* (ibid.), således ikke en politisk opfindelse skabt fra oven. Dette støtter etnosymbolisten John Armstrong, som mener, at nogle moderne nationers rødder kan spores tilbage til middelalderen eller Antikken. Dertil tilføjer han, at også betegnelsen *nation* kan bruges på mange før-moderne

kollektive, kulturelle identiteter i alle historiens tider (Smith 2001:18, Lawrence 2005:161). Ydermere understreger han, at ethnierne definerer sig selv vha. sammenligning med fremmede: *'Groups tend to define themselves not by reference to their own characteristics but by exclusion, that is, by comparison to "strangers"'* (Lawrence 2005:187).

Det ovennævnte understreger Armstrongs syn på begrebet nationalisme, som han definerer således: *'Consciousness of ethnic identity became a predominant force for constituting independent political structures'* (Lawrence 2005:186). Derfor ser han nationalismen som værende en fortsættelse på den tidligere udvikling: *'an extended cycle of ethnic consciousness reaching back to the earliest recorded collective experiences in Egypt and Mesopotamia'* (ibid.).

Derimod fokuserer Anthony D. Smith især på den indre kilde, hvorigennem befolkninger udvikler en bevidsthed om, at de er unikke f.eks. det at være religiøst udvalgt (Hutchinson 2005:14). Desuden mener Smith, at den moderne nation deler nogle elementer med ethnier bl.a. myter og historiske minder, samt et link til et historisk territorium (Smith 2001:23, Lawrence 2005:189), hvilket kan forklares med, at fælles minder bliver videregivet fra generation til generation (Breuilly 2001:33, Lawrence 2005:7). Dette vil de efterfølgende to definitioner illustrere:

En ethnie er *'a named unit of population, with common ancestry myths and shared historical memories, sharing a mass public culture, a link with a historical territory, and some measure of solidarity, at least among the elite'* (Hutchinson 2005:14, Smith 2001:19). Hvorimod en nation er *'a named human population sharing a historic territory, common myths and historical memories, sharing a mass public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members'* (ibid.). Dog illustrerer dette citat ikke sammenhængen mellem nation og stat. Denne sammenhæng forklarer Smith med det følgende citat af Weber: *"A nation is a community of sentiment which would adequately manifest itself in a state of its own; hence, a nation is a community which normally tends to produce a state of its own"* (Smith 1998:14).

Smiths overordnede definitioner illustrerer, at nationer ikke er så moderne som konstruktivisternes påstår. Han ser nationerne som et produkt af en lang historisk

proces (Adriansen 2003b:531), hvilket Armstrong betegner *la longue durée*. Dog understreger Anthony D. Smith, at nationerne løbende er blevet rekonstrueret på baggrund af en etnisk kerne, derved de tidligere historiske elementer (Adriansen 2003b:531, Østerud 1994:86).

Dog ser både Armstrong og Smith ethnier som moralske fællesskaber, der er karakteriseret ved en form for fælles oprindelse, identifikation med et territorium og en tilknytning til en speciel kultur. Derudover ser de fællesskabet som værende politisk pga. autoritetsstrukturen (Hutchinson 2005:14). De definerer nationen efter det 18. århundrede som en ny type af etnisk gruppe, hvis form skal forstås vha. *la longue durée* (ibid.:13). Dette betyder, at den moderne nation er bygget på de før-moderne ethnier (Hutchinson 1994a:9).

John Hutchinson opdeler nationalisme i to typer: kulturel og politisk nationalisme (Hutchinson 1994b:122, Hutchinson 2001:78). Den kulturelle nationalisme fokuserer på en kulturel genskabelse af den historiske befolkningsgruppe i et forsøg på at forny den etniske base og derved bl.a. fremme de medfødte kulturer og uddannelsescentre (Hutchinson 2001:78, Lawrence 2005:197) - *'a cultural nationalism that seeks a moral regeneration of the community'* (Smith 1998:177). Ydermere ser de kulturelle nationalistere staten som en tilfældighed, da nationen er naturlig eksisterende (Hutchinson 1994b:122). Den politiske nationalismes ideal er et civic¹¹ samfund lignende den klassiske antiks polis¹² (ibid., Smith 1998:177). Dette betyder, at de politiske nationalistere har staten og borgerskabet som hovedfokus (Hutchinson 2001:78). Ofte afløser den ene type af nationalisme den anden, hvilket betyder, at hvis den politiske nationalisme svinder ind, vokser den kulturelle nationalisme frem (Smith 1998:74, 117, 177). Skillelinjen mellem kulturel og politisk nationalisme, derved også kultur- og borgernationen, kan blive tydeliggjort vha. det følgende citat: *"The 'people' can be either the ethnos¹³, sharing putative descent, or the demos¹⁴, simply sharing citizenship and hypothetically equal rights, irrespective of their*

¹¹ Et civic samfund, er et politisk samfund, som samler befolkningen vha. love og regler (Hutchinson 1994b:122, Smith 1998:177).

¹² Polis betyder bystat og består af en by samt opland (Smith 1998:177)

¹³ Ethnos svarer til Smiths ethnier med fokus på kultur, altså Hutchinsons kulturel nationalisme (jf. 2.3)

¹⁴ Demos svarer til et politisk fællesskab, altså Hutchinsons civic samfund i politisk nationalisme (jf. 2.3).

descent” (Conversi 2007:24).

Hutchinson understreger også, at stærke etniske fællesskaber ofte bliver dannet som et tilfældigt udfald af langtrukne processer som krigsførelse, ind- og udvandring samt religiøs rivalisering (Hutchinson 2001:77). Dertil understreger han, at nationer og ethnier har eksisteret i uendelig tid – *‘nations and ethnic groups [...] have existed from time immemorial’* (Lawrence 2005: 196). Men han mener også, at der eksisterer en forskel på den moderne nation og forgængeren til denne. Den moderne nation bygger på tanke om selvstyre, hvorimod de tidligere ethnier ofte blev styret af andre kulturelle fællesskaber (ibid.:196-197).

For konstruktivisterne er nationen et massefænomen der inkluderer og involverer befolkningen. For essentialisterne kan nationen være en elite eller et massefænomen (Smith 2001:15). Men etnosymbolisterne ser nationer som værende noget der har eksisteret i verden siden gammel tid. De slår fast, at nationen er mere et etno-kulturelt begreb end et politisk begreb. I den forbindelse har Friedrich Meinecke brugt følgende begreber: ‘Kulturnation’ og ‘Staatsnation’ (jf. 4). Disse begreber stemmer også overens med den tidligere nævnte definition på ethnie og nation (jf. 2.3). Dette betyder, at de før-moderne nationer bliver defineret som et fællesskab af historiske kulturer, der tilhører et bestemt hjemland (Smith 2001:19). De moderne nationer udgør et politisk fællesskab med fælles lovgivning, der er grundlaget for statsborgerskabet (ibid.:20).

2.4 Kritik

Den ovenstående gennemgangen af de tre teoretiske hovedstrømninger giver en klarhed over de forskellige tilganges synspunkter. Men i gennemgangen er der især fokus på deres styrker, og det bliver ikke diskuteret yderligere, hvorvidt de teoretiske tilganges stærke sider også kan ses som svage sider. Derfor vil denne diskussion blive taget op i det følgende.

Den konstruktivistiske tilgang adskiller sig meget fra essentialismen og etnosymbolismen, da denne teori understreger, at nationerne ikke eksisterede før moderniteten. Dette betyder således, at nationerne ikke har en historisk oprindelse. Derfor mener Hobsbawm, at tiden før moderniteten er underordnet. Denne skillelinje

betyder, at konstruktivisterne ikke går længere tilbage end den franske revolution. Her skabes den politiske stat, og nationer er et produkt heraf. Men kan en politisk stat skabes, hvis der ikke allerede eksisterer et kulturelt fundament og derved en nation i den essentialistiske og etnosymbolistiske betydning?

Den ovennævnte skillelinje betyder, at en stor del af historien ikke anerkendes eller medregnes, når nation og nationalstatsbygning beskrives. Dog argumenteres der for, at denne grænsedragning kan beskrives som begyndelsen på den politiske stat, hvor bl.a. borgerne blev bevidste om deres rolle i samfundet i forhold til staten vha. de nedskrevne forfatninger og grundlove (Breuilly) samt de traditioner som blev opfundet af staten (Hobsbawm). Dette betyder, at det nationale fællesskab bliver set som værende et politisk fællesskab (Anderson). Dog kan det diskuteres, om man ville gå i krig for et forestillet politisk fællesskab, hvis der ikke allerede eksisterede en fælles kulturel samhørighed. Denne diskussion blev tydelig i forbindelse med invasionen af Irak, hvor EU-landene var splittede. Skulle man deltage, og skulle alle lande være enige om denne beslutning?

Som en modsætning til den konstruktivistiske tilgang mener essentialisterne og etnosymbolisterne, at nationer er naturlige fællesskaber, som har eksisteret i alle historiens perioder og kan dateres tilbage til middelalderen eller endnu længere. Essentialisterne mener, at nationerne er stadfæstet i tid, sted og et historisk fædreland, hvorimod etnosymbolisterne mener, at nationerne deler nogle elementer med de før-moderne ethnier – historiske minder. Men essentialisterne ser også nationen som værende gammel og kontinuerlig eller ny og tilbagevendende. Denne differentiering betyder, at Seton-Watson mener, at nationer som Danmark og Frankrig hører under den kontinuerlige essentialisme, men ud fra den konstruktivistiske tanke er en nation som Frankrig først skabt i forbindelse med modernitetsprocessen, og derved mere den tilbagevendende essentialisme.

Ydermere har Hastings opdelt den kontinuerlige tanke i tre stadier, som forklarer nationens opståen. Denne opdeling argumenterer for, at Danmark og Frankrig allerede var nationer før det 18. århundrede pga. bibeloversættelser på modersmål. Men det kan diskuteres, hvorvidt en nation som Danmark allerede eksisterede tidligere, eller om det kun var ethnier der eksisterende frem til det 15. århundrede?

Dog mener etnosymbolisterne, herunder Armstrong og Smith, at selvom ethnier og nationer har eksisteret i en uendelig tid, opstod der efter det 18. århundrede nye typer af etniske grupper, som bygger på de før-moderne ethnier. Dette betyder, at de ser den moderne nation som værende baseret på selvstyre, hvorimod de før-moderne nationer ses som værende styret af andre fællesskaber. Denne differentiering betyder, at etnosymbolisterne bruger begrebet nation om mange før-moderne ethnier (Armstrong). Men beskrivelsen af den moderne nation som værende baseret på selvstyre kan understøtte den konstruktivistiske tanke om, at et politisk fællesskab først opstod i forbindelse med modernitetsprocessen.

På mange måder ligner essentialismen og etnosymbolismen hinanden, da etnosymbolisterne har søgt inspiration hos de essentialistiske teoretikere og videreudviklet den kontinuerlige essentialisme til den etnosymbolistiske tilgang med hovedfokus på *la longue durée* (jf. 2.2). Dette betyder, at den essentialistiske og etnosymbolistiske tilgang til tider smelter meget sammen. Dette ses hos Armstrong, der enten ses som en essentialist med en etnosymbolistisk tilgang eller som en etnosymbolist med en essentialistisk tilgang. Dog argumenterer Smith for, at Armstrong er en etnosymbolist pga. hans sammenblanding af de to typer af essentialisme og fokus på *la longue durée*.

Den ovenstående diskussion af de teoretiske tilganges stærke og svage sider illustrerer den store forskellighed, der eksisterer på identitets- og nationaldannelses området. Ydermere skyldes den store forskel i teoretikernes holdninger, at der er megen uenighed om, hvornår nationen eller nationalstaten opstod, og hvilke faktorer der har spillet ind.

3 Nationsdannelse

Som nævnt i det ovenstående afsnit, har de forskellige teoretiske tilgange forskellige syn på, hvornår en nation opstår, og hvilke faktorer der spiller ind i denne proces. Konstruktivisternes ser nationen og nationalstaten som konstrueret ovenfra af samfundets elite, og at nationalfølelsen opstod som folkelige bevægelser (Bitsch 2002:39). Derved er nationalstaten et resultat af politiske beslutninger. Men essentialisterne ser både nationen og nationalstaten som noget historisk. Som en

mellemting mener etnosymbolisterne, at nationen og nationalstaten er vokset frem nedefra, fra folket på baggrund af fælles kulturelle rødder. Derved er nationalstaten et produkt af den historiske udvikling og folkets naturlige grænser (Bitsch 2002:39).

De forskellige syn på nationsdannelsen medfører en diskussion om, hvornår nationalstaten opstod, og hvorvidt den er konstrueret. Som nævnt tidligere mener konstruktivisterne, at nationerne ikke er rodfæstet i historien, men i modernitetsprocessen (jf. 2.1). Dog mener Gellner, at nationen kan dateres lang tid tilbage, men dens endelige mål er at blive en stat, hvilket sker vha. moderniseringsprocessen. Dette illustrerer Gellner i det følgende citat: *“Nations may have a long history before they finally reach their destination – that of forming themselves into states”* (jf. 2.1).

Etnosymbolisterne mener dog, at nationen på baggrund af sine kulturelle rødder og igennem sin udviklingsproces skaber en stat, og derved bliver nationen til en nationalstat. Dette har Anthony D. Smith udtrykt på følgende måde: *“A nation is a community of sentiment which would adequately manifest itself in a stat of its own; hence, a nation is a community which normally tends to produce a state of its own”* (jf. 2.3).

Med udgangspunkt i den teoretiske ramme vil nationalstatsmodellerne blive gennemgået og diskuteret. I denne forbindelse vil Danmark og Frankrig blive brugt som eksempler på de to forskellige typer af nationsdannelse – den fremvoksende og den konstruerede. Disse to landes nationalstatsopbygning illustrerer de to eksisterende typer af nationalstatsmodeller. Derudover understreger de den etnosymbolistiske og konstruktivistiske tilgang, som vil blive inddraget i den følgende gennemgangen.

3.1 Danmark

De europæiske lande har hver deres egen nationsdannelse, og det er vidt forskelligt, hvilke faktorer der har været med til at skabe nationen og nationalstaten. Eksempelvis har lutherdommen (Bitsch 2002:23), oplysningstiden (ibid.:33), undervisningspligten (ibid.:36), enevælden (ibid.:26) og Grundtvig (ibid.:10) spillet en vigtig rolle og haft speciel indvirkning på samfundsudviklingen i Danmark. Men Danmark som et land

kan opfattes på flere måder, hvilket spiller en rolle i søgen efter den danske nations opståen og tilblivelsen af nationalstaten.

De tre forskellige måder som landet Danmark kan opfattes på er følgende: For det første kan man definere Danmark som det landområde, der regeres af den danske monark. Dette landområde har haft forskellige udformninger i løbet af historien bl.a. har det inkluderet Norge, Skåne, Halland og Blekinge. I dag er Færøerne og Grønland selvstyrende dele af det danske rige og derved en del af Rigsfællesskabet. For det andet kan Danmark ses som et område med et bestemt folk – danskerne. Denne opfattelse betegner Danmark som en kulturel, religiøs og sproglig ensartet gruppe – en ‘nation’. For det tredje kan Danmark ses som en suveræn stat og et veldefineret retssamfund, der består af danske statsborgere. Men allerede inden 1849 havde Danmark en skrevet forfatning. Danmark havde som det eneste land i Europa en nedskrevet enevældig forfatning - Kongeloven. Denne var gældende fra 1665 til 1849 og grundlaget principperne for landets styre (Adriansen 2003a:41, Bitsch 2002:10). Ved dannelsen af nationalstaten blev de tre ovennævnte opfattelser af Danmark forenet, så Danmark ses både som en nation, stat og et rige (ibid.:10-11).

Når Danmarks nationsdannelse diskuteres, har de tre forskellige historiske opfattelser en stor betydning. De enkelte opfattelser illustrerer forskellen på de teoretiske tilgange inden for området. Derfor vil Danmarks historie blive gennemgået i det følgende afsnit med fokus på nationsdannelsen og dannelsen af den danske nationalstat. Gennemgangen vil blive diskuteret ud fra den etnosymbolistiske tilgang pga. den danske nations dannelse og historiske udvikling.

3.1.1 Historisk baggrund

Etnosymbolisten Armstrong fastholder, at nogle moderne nationers rødder kan spores tilbage til middelalderen eller tidligere, hvilket Danmark er et godt eksempel på. Allerede i det 6. århundrede blev danerne¹⁵ nævnt i forbindelse med plyndringstogter mod den galliske kyst (Olsen 1992:19), men Danmark som navn bliver først nævnt i

¹⁵ Betegnelsen for folkeslaget, som senere er blevet til gruppen danskere, og indbygger i landet Danmark som er opkaldt efter befolkningen som boede på landområdet (Jensen 2007:65).

slutningen af 800-tallet (Jensen 2007:65). Dog er det uvist om dette tidlige folk har følt et fællesskaber, og derved bestået af ethnier.

I Danmarkshistorien findes de tidligste forekomster af tegne på en fælles nationalfølelse og derved etniske fællesskaber ses på de to Jellingestens skrift (Olsen 1992:17). Disse sten blev opført omkring år 965 af Harald Blåtand, som omkring dette tidspunkt blev døbt og derved kristen (ibid.:17, Jensen 2007:70). I runer står der på stenene skrevet følgende: "*Harald som sig vandt Danmark alt og Norge, og danerne (gjorde) kristne*" (Jensen 2007:84, Kühle 2008:39). Derfor ses Jellingestenene som begyndelsen på en sammenhængende Danmarkshistorie – *den danske dåbsattest, danskerne fødes* (Kühle 2008:39, Olsen 1992:18, Adriansen 2003b:174). Allerede i Haralds regeringstid (935-986) var kernen i det danske rige¹⁶ styret af en fælles centralmagt, der varetog rigets forsvar. Eksistensen af denne centralmagt kan ses i opbygningen af 4 store trelleborge – den tids fæstningsværker (Olsen 1993:18, Kühle 2008:40). Derfor kan denne periode ses som begyndelsen på den danske nation, da historien før kun kendes i brudstykker (Olsen 1992:18).

Skriften på Jellingestenene tydeliggør begyndelsen på dannelsen af et nationalt fællesskab og en dansk nation. Derved er nationen og folket dannet over en længere historisk periode, hvilket etnosymbolisterne ser som meget vigtigt. Det er skabt over *la longue durée* (jf. 2.3), hvilket betyder, at den historiske udvikling har skabt nationen og det nationale fællesskab. Dog argumenterer konstruktivistene for, at det kun var kongen og derved eliten, som var bevidst om det danske fællesskab og den danske identitet på dette tidspunkt (Bøgh 2004). Så hvorvidt den almene dansker var bevidst om sin identitet som dansker allerede dengang er tvivlsom. En spirende bevidsthed kan ses i indskriften på Jellingestenene, og beviser, at der eksisterede etniske fællesskaber, som Smith mener ændrer sig til en nationen med tiden (jf. 2.3). Dette stemmer også overens med Hastings tanke om, at ethnierne går forud for nationen (jf. 2.2).

Som nævnt ses Jellingestenene og Harald Blåtand som værende begyndelsen på Danmarks historie. Men de første danske historieskrivere findes dog ikke før i 11-

¹⁶ På denne tid bestod det danske rige af Jylland, øerne og Skåne (Olsen 1993:18, Kühle 2008:40).

1200-tallet. Her fik ærkebiskop Absolon fremstillet en stor Danmarkskrønike, der blev udarbejdet af Saxo (Olsen 1992:30). Historieskrivningen skulle være med til at skabe respekt om riget udadtil og styrke den nationale enhed og solidaritet indadtil (ibid.:28, Kühle 2008:176). Denne tanke viser, at kongemagten var interesseret i at sprede bevidstheden om en fælles historie, der var bundet sammen af kongen (Kühle 2008:176). Men det var ikke kun kongen, som var bevidst om danskheden, men også folket omkring ham havde en bevidsthed deriblandt ærkebiskop Absolon og Saxo, hvilket viser, at den historiske udvikling er med til at skabe et begyndende nationalt fællesskab. Det værk som fik størst betydning for Saxo var værket 'Gesta Danorum' (Danernes bedrifter), som udkom i begyndelsen af det 13. århundrede (Bitsch 2002:12, Olsen 1992:30). Det er også i det 13. århundrede, at den danske befolkning begynder at blive mere bevidst om identitet. Dette skete vha. kongen og det særlige forhold som var mellem ham og den almene borger. Den enkelte borger kunne klage sin nød til kongen, hvis han var udsat for urimelige brud på loven. Alle borgere var bevidste om, hvilken kongen de tilhørte, da kongen ved sin tiltrædelse rejste det danske rige rundt for at modtage herremændenes personlige edsaflæggelser (Bøgh 2004). Så selvom det kan diskuteres, hvorvidt den enkelte dansker havde en nationalfølelse og en bevidsthed i 900-tallet, kan den borgerlige bevidsthed tydeligt ses i 1200-tallet.

De skriftlige kilder fra 1200-tallet bygger på århundredes mundtlige overleveringer fra generation til generation, bl.a. Saxos Danmarkshistorie som blev baseret på sagnhistorier (Kühle 2008:35). Dette stemmer overens med Hastings opdeling af national identitet. Her strækker det første udviklingsstadium sig fra det 5. århundrede til det 14. århundrede og består hovedsageligt af mundtlige ethnier med *kun* et talesprog. Derfor er de mundtlige ethnier byggestenene i samfundet (jf. 2.2).

I Saxos krønike 'Gesta Danorum' har det danske rige bestået ligeså længe som danerfolket, og Danmark blev igennem hele historien nævnt som et 'patria' (fædreland), som Saxo identificerede sig med (Olsen 1992:30). Ligesom Armstrong ser Saxo danskheden i forhold til noget fremmed, i dette tilfælde tyskhed (ibid.:33, jf. 2.3). Men Saxo var ikke den eneste, som beskrev fædrelandet. I 1581 skrev Vedel en omfattende Danmarkshistorie 'om den danske krønike at beskrive', som definerer fædrelandet: "*Det sted, hvor man er avlet, har der sine forfædre og afkom, er der*

opfødt under samme lands skik og vis, gjort sig der første kendskab og venskab med hulde og gunstige ven, og hvad sådant mere være kan” (Lundgreen-Nielsen 1992b:54). Denne beskrivelse stemmer overens med Armstrong og Smiths etnosymbolistiske syn på, at ethnier er moralske fællesskaber med en form for fælles oprindelse, territorial identifikation og kulturel tilknytning (jf. 2.3).

Som det kan ses ud fra titlen på Saxos Danmarkskrønike var latin det dominerede skriftsprog i den danske middelalder (Olsen 1992:36). I 1524 kom den første oversættelse på dansk af Det ny Testamente (ibid.:37), hvilket var forløberen for Reformationstidens bibeloversættelser (ibid.:38). I 1550’erne kom den første danske oversættelse af hele Biblen (Lundgreen-Nielsen 1992b:48), og denne blev også den første trykte bibel (Bitsch 2002:21). De danske bibeloversættelser banede vej for Saxos Danmarkshistorie på dansk i 1575 (Lundgreen-Nielsen 1992b:48) og Huitfeldts Danmarkshistorie på dansk, som blev trykt i 1650-52. Dette værk var standardværket indtil Holbergs Danmarkshistorie i 1732-35 (ibid.:56, Olsen 1992:37). Den sidste i rækken af latinske Danmarkshistorier blev Vitus Berings ‘Florus Danicus’ som blev trykt i 1689 (Lundgreen-Nielsen 1992b:55). Hele denne udvikling medførte, at den danske elite i løbet af 1500-1600-tallet tog den trykte bog og det danske sprog til sig (Bitsch 2002:21), hvilket skete i forbindelse med udbredelsen af den lutherske reformation (ibid.:8-9). Der udviklede sig et rigsmål af sjællandsk og københavnsk i midten af 1600-tallet (Lundgreen-Nielsen 1992b:48). I denne forbindelse blev den danske stat og det danske land bundet tættere sammen vha. det danske skriftsprog og den skrevne Danmarkshistorie (Bitsch 2002:21). Hastings mener, at denne udvikling af modersmålet, som sker i det andet udviklingsstadium, er med til at styrke nationalfølelsen i befolkningen (jf. 2.2). I Danmark hjælpes denne udvikling på vej af Reformationen og bibeloversættelser på dansk såsom Det nye Testamente i 1524 og Biblen i 1550’erne (jf. 3.1.1).

I 1500-1600-tallet spredte den lutherske reformation sig til Danmark (Bitsch 2002:8-9), derved afløste lutherdommen i 1536 500 års katolicisme (Lundgreen-Nielsen 1992b:43). Men denne overgang gik ikke let. Borgerkrigen ‘Grevens Fejd’ hærgede fra 1534 til 1536 (ibid.) inden kong Christian d. III kunne indføre reformationen og i denne forbindelse blive kirkens øverste leder i Danmark (Thiedecke 2005:34). Reformationen var med til at reducere kirkens magt, som havde vokset sig til en

central magtfaktor i samfundet og en trussel for kongemagten (Kühle 2008:46) bl.a. havde kirken indtil midten af 1400-tallet monopol på beherskelsen af skriftsproget og udbredelsen af litteratur (ibid.:73).

Efter denne periode er der helt klart tale om et bevidst fællesskab i befolkningen, og derved består Danmark af *ethnien* ud fra Smiths definition (jf. 2.3). Endvidere er Danmark i 1600-tallet også en nation ud fra Smiths definition pga. den begyndende fælles lovgivning og centralisering vha. Danske Lov, som blev vedtaget i 1683 (Lundgreen-Nielsen 1992b:47, Jensen 2007:77). Dette var det første skridt på vej mod at blive en moderne stat (ibid.). Det kan dog diskuteres om Danmark allerede var en nation tidligere. Allerede i Harald Blåtands regeringstid havde kernen af det danske rige (Jylland, øerne og Skåne) været underlagt en fælles centralmagt (Olsen 1992:18). Dog er det svært at forestille sig, at Smiths etnosymbolistiske kriterier såsom fælles regler var opfyldt. Selvom man prøvede med Jyske Lov i 1241 (Jensen 2007:76).

Så selvom Danmark som rige i perioden mellem 1550 og 1814 var et multinationalt land, der bestod af mange enkeltdele, var det et samlet kongerige bestående af Jylland, Fyn, Sjælland, Slesvig, Island, Grønland, Færøerne, Norge, Skåne, Halland, Blekinge og nogle oversøiske områder (Bitsch 2002:20). Derved var der allerede skabt en dansk identitet (Feldbæk 1992:93-94).

I 1775 kom den nye latinskoleforordning, hvori det danske sprogs betydning er fremhævet: *'blive det Danske som Fædrelandets Sprog mægtig, tale og skrive samme rigtig'* (Feldbæk 1992:88). Der var fokus på, at eleverne skulle lære deres modersmål og fædrelandets historie (ibid.). Selvom der i Europa i slutningen af 1700-tallet foregik revolutioner med Frankrig som oprindelsessted (ibid.:104), så har Danmark undgået den store omvæltning og brud med fortiden.

Dette betyder, at den danske nation ikke er konstrueret men dannet vha. en fælles kulturel baggrund og fælles historie. Derved deler den moderne nation nogle elementer med de tidlige *ethnien* (jf. 2.3). Etnosymbolisterne ser *ethnien* som moralske fællesskaber med en fælles oprindelse, territoriell og kulturel tilknytning. Så selvom den franske revolution i slutningen af 1700-tallet væltede det gamle Europa vha. nye tanker om borger, samfund og produktion (Bitsch 2002:33), eksisterede der allerede

inden ét dansk folk og én dansk nation. Hastings før-moderne nationer (jf. 2.2). Dette historiske brud ses som værende starten på det moderne samfund og den moderne identitets gennembrud (Bitsch 2002:33), hvilket kan anskues ud fra Smiths tanke om, at den moderne nation deler nogle elementer med ethnier bl.a. historien og territorium (jf. 2.3). Derfor er nationen efter det 18. århundrede en ny type af etniske grupper som ses ud fra *la longue durée* – byggede på de før-moderne ethnier. Dette pointerer Hutchinsons idé om, at de moderne nationer bygger på tanken om selvstyre, hvor tidligere ethnier var styret af kulturelle fællesskaber (jf. 2.3).

Som hele den overnævnte gennemgang kan illustrere, har Danmark en historisk konstanthed. Det danske rige har en historie på over 1000 år, og selvfølgelig har Danmarks eksistensen været truet flere gange, men riget har overlevet. Dog har rigets grænser ændret sig (Kühle 2008:17). Danmarks historiske kontinuitet kommer til udtryk igennem den lange ubrudte kongerække, i den danske sproghistorie og i folkets gennemgående karakteristik – det etnosymbolistiske *la longue durée*. Ud fra dette ses Danmark som værende blandt Europas ældste og stadig eksisterende stater (Lundgreen-Nielsen 1992a:13). Desuden viser Danmarks historie, at nationen og nationalstaten er vokset frem nedefra og dannet på baggrund af fælles kulturelle rødder, altså et historisk produkt (Bitsch 2002:39).

3.1.2 *Det danske samfund*

Det danske samfund og den moderne danske statstanke bygger på tidligere forestillinger om et fællesskab og en stat helt tilbage fra enevældens tid (1660-1848). I denne periode var nationalstatens afgørende mål at bibeholde retten til selv at bestemme over statens territorium (Bitsch 2002:73). Med enevældens sammenbrud og kongens overgivelse oprettes folkestyret i Danmark og demokratiet indføres med Junigrundloven i 1849 (ibid.:39-40). Denne fastslår, at Danmark skal styres af en repræsentativ forsamling (Helleberg 2005:14). Men disse nye forestillinger om folkestyre og demokrati erstatter ikke de gamle, de bliver videreudviklet, og derved tilpasset til det nye samfund (Bitsch 2002:26). Denne statstanke stemmer med den etnosymbolske opfattelse af nationer som værende baseret på elementer fra tidligere ethnier (jf. 2.3), hvilket også kan ses i grundloven (jf. 3.3).

Men allerede inden ophævelsen af enevælden, var stavnsbåndet blevet ophævet. Dette

skete allerede i 1788, hvilket gjorde, at den danske bondestand langsomt blev mere bevidst om deres plads i samfundet (Bitsch 2002:31). Dertil kom de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet, som medførte, at bondestanden gik fra at være fæstebønder til at være selvejere, derved blev størstedelen af befolkningen til uafhængige borgere (ibid.). Det danske samfund ændrede sig som følge af næsten et århundrede med fred, og samtidig var der en næsten ubrudt befolkningsmæssig og økonomisk vækst (Feldbæk 1992:67, Kühle 2008:57). På dette tidspunkt bestod det danske samfund af godt en million mennesker, hvoraf 80% levede på landet (Feldbæk 1992:68). Mange af bønderne kunne ikke skrive (ibid.:69), men dette blev der lavet om på i 1814, hvor Danmark som et af de første lande i Europa vedtog en lov om almindelig undervisningspligt for alle børn i alderen 7-14 år (Bitsch 2002:36, Thiedecke 2005:26). Men en af de vigtigste personer i forbindelse med oplysningen af den danske befolkning var Grundtvig. Han grundlagde folkehøjskolen i 1844, som skulle være en læreanstalt for danskheden og modersmålet (Lundgreen-Nielsen 1992c:135-136). Derved var den grundtvigianske højskole med til at forme den danske nationalstat baseret på et samfund af uafhængige bønder (Hutchinson 2001:78).

I dag er den danske stolthed især knyttet til vores samfundsmodel med den danske velfærdsstat. Denne kan ses som nutidens moderne nationale identitet i Danmark, da størstedelen af befolkningen ønsker at bibeholde velfærdsstaten uanset prisen ((Bitsch 2002:70). At den nuværende samfundsmodel bygger videre på tidligere historiske elementer pointerer kun endnu engang Smiths idé om, at alle moderne nationer deler elementer med de tidligere ethnier (jf. 2.3), hvilket Smith og Armstrong ser som grundlaget for hele nationsbygningen.

3.1.3 Dansk nationalfølelse, identitet og nationale symboler

Selvom det kan diskuteres, hvorvidt den enkelte dansker havde en nationalfølelse og en bevidsthed i 900-tallet, kan den borgerlige bevidsthed ses tydeligt i 1200-tallet. Dette betød, at den danske befolkning blev mere bevidst om den danske identitet. Bevidsthed var grundet i det særlige forhold mellem borgeren og kongen. Den enkelte borger kunne klage sin nød til kongen, hvis han var udsat for urimelig brud på loven. Desuden rejste kongen det danske rige rundt for at modtage herremændenes personlige edsafklæggelser ved sin tiltrædelse, derfor var alle borgere bevidste om

deres tilhørsforhold (Bøgh 2004). Ved indførelsen af det arvelige enevælde i 1660, blev kongen alene ansvarlig over for Gud – enevælde af Guds nåde (Thiedecke 2005:148, Adriansen 2003b:17). Dette gav undersåtterne en mere direkte adgang til Gud. Ved enevældens ophør i 1849 blev borgeren sat i fokus og et mere ligevægtigt forhold mellem borgere og staten etableres (Thiedecke 2005:133, 148, Feldbæk 1992:105). Vedtagelsen af grundloven ses som et stærkt symbol på det samarbejdende folkestyre, og derved er den en vigtig del af den danske identitet og samfund (Adriansen 2003a:126).

I slutningen af det 16. århundrede findes der spor af en dansk nationalfølelse i nedskrevne folkeviser. Derudover fandtes der kun vidnesbyrd om nationalfølelsen i den folkesproglige nationalhistoriske litteratur såsom Saxo (Olsen 1992:39). Men igennem tiderne er nationalfølelsen og følelsen af et folkeligt fællesskab vokset frem bl.a. i 1659 med stormen på København under Karl Gustav-krigene, i 1801 med slaget på Rheden, 1848 ophævelsen af enevælden og udbruddet af Treårskrigen, 1849 vedtagelsen af Junigrundloven og 1944 folkestrejke mod besættelsesmagten (Lundgreen-Nielsen 1992a:7). Disse fælles erindringer har været med til at skabe én fælles bevidsthed (ibid.), da nationalfølelsen finder udtryk i den kollektive forestilling (ibid.:8). Dog havde Holberg allerede i 1729 skrevet den store ‘Danmarks og Norges Beskrivelse’, som var med til at skabe et positivt billede af staten og samfundet (Feldbæk 1992:72). Men også nationalistiske symboler har været med til at samle befolkningen og danne en fælles bevidsthed. Disse symboler er ofte tilknyttet til myter, hvilket Smith ser som tidligere dele af ethnierne, og som de moderne nationers byggesten. Flere af de europæiske lande skabte en myte, og fremstillede landene som kvindeskikkelser bl.a. i Frankrig, Tyskland og Danmark (Bitsch 2002:54).

Men et af de mest myteomspændte symboler i Danmark er Dannebrog¹⁷. Flaget er så helligt, at det ikke må røre jorden og faldt på mystisk vis ned fra himlen i 1219. Det indeholder også symbolske farver, rød og hvid, som er både blodets og kærlighedens farve samt renhedens og sandhedens farve (Bitsch 2002:54-55). Korset i midten er blevet tillagt værdien af retfærdighedens kamp, men også som tilknytningen til Gud (ibid.). Andre symboler som kan dateres tilbage i den danske historie er bl.a.

¹⁷ Navnet Dannebrog har to betydninger: Danskernes fane eller den røde fane (Adriansen 2003a:128).

Valdemarernes fyrstevåben med de tre løver, der har været kendt siden 1194, hvilket i dag er det danske rigsvåben (Adriansen 2003a:38) og Den danske Grundlov fra 1866, som sidst blev revideret i 1953 (ibid.:39). Brugen af de historiske symboler såsom fyrstevåbnet og Dannebrog har til formål at forene den politiske identitet med den kulturelle identitet som borgerne besidder (ibid.:31).

Disse fælles myter og minder er med sikkerhed blevet fortalt videre fra generation til generation, hvilket Smith ser som måden, hvorpå den moderne nation kommer til at bestå af tidlige etniske elementer. De historiske symboler underbygger Smiths idé om, at symbolerne er levn fra de tidligere ethnier og tidlige nationsdannelse. Derved bliver ethnierne ført videre i nationen via de historiske symboler (jf. 2.3).

Den tidligere identificering med det danske og Danmark var før i tiden overvejende hos eliten, der bestod af magtens mænd og dem, som tjente dem med sværd og penne (Feldbæk 1992:68, Adriansen 2003b:17). Men især i midten af det 18. århundrede blev den danske nationale identitet grundfæstet med de nye nationale tanker og følelser, der først kom til overfladen i årene efter 1750 (Feldbæk 1992:68). Dette kunne eksempelvis ses ved udsendelsen af en medalje i forbindelse med kongens fødselsdag. Kongen var portrætteret på den ene side, og på den anden side stod der '*vincet amor patriæ*' – kærligheden til fædrelandet vil sejre (ibid.:75). I 1800-tallet påvirkede både Kierkegaard (1813-1855) og Grundtvig (1783-1872) den danske identitetsdebat med deres tanker. Med rod i lutherdommen og tanken om, at den enkelte havde et direkte forhold til Gud¹⁸, gav de debatten substans (Bitsch 2002:9-10). Kierkegaard fremhævede den enkeltes pligt til at forholde sig til sit liv, mens Grundtvig fremhævede 'folket' og 'folkeånd' som det historiske grundlaget for menneskelige fællesskaber (ibid.). Begge havde en forestilling om, at både den enkelte og fællesskabet var en bevægelig størrelse med en konstant skabelses- eller dannelsesproces (ibid.:10). Hvorimod H. C. Andersen (1805-1875) i 1800-tallet afbillede den danskhed, han var omgivet af både som had og kærlighed bl.a. i Elverhøi og Laserne, (Lundgreen-Nielsen 1992a:11), men han definerede også

¹⁸Luthers tanke var, at individet skulle have forret frem for grupper eller slægte. Men han påpegede også, at der skulle være solidaritet mellem alle medborgere og lige rettigheder. Dette menes at være forløberen for lighedsprincippet, som bl.a. kan ses i den danske trang til at danne foreninger (Bitsch 2002:23).

Danmark som sit hjemland, og noget helt specielt (Helleberg 2005:16).

Dette fremhæver Smiths tanke om, at den enkelte har en bevidsthed om at tilhøre et bestemt land og være knyttet til dette på en speciel måde (jf. 2.3). Denne bevidsthed kan kun være dannet på baggrund af tidligere ethnier. Disse tidlige ethnier er byggestenen i nationen og med til at grundlægge den nationale identitet, som kommer tilkende i de nævnte nationale symboler. Disse symboler samler nationen og skaber en nationalfølelse (Adriansen 2003a:19).

3.2 Frankrig

Ligesom Danmark har Frankrig sin helt egen nationsdannelse. Dog er den franske nationaldannelse en smule anderledes end den danske. Den franske nation ses som konstrueret – en skabt nation. Derved er der tale om en nationsopbygning i stedet for en dannelse. I denne skabelsesproces har vidt forskellige faktorer været med til at bygge den franske nation og nationalstat bl.a. 100 års Krigen (1337-1453), den franske revolution i 1789 (Halkier 1986:36), Menneskerettighedserklæringen fra 1789 (Thiedecke 2005:147) og Den tredje Republik (1870-1940) (Boll-Johansen 1992:237). Disse hændelser har spillet en vigtig rolle og haft en speciel indvirkning på videreudviklingen af det franske samfund og den franske borgernation (jf. 3.2.1). I forbindelse med den franske revolution og tiden efter blev der skabt nye borgerværdier samlet omkring borgerne og kontrakten mellem dem og staten (jf. 3.2.2).

Dog er den franske nationsdannelse blevet beskrevet vidt forskelligt afhængende af den teoretiske vinkel. Sociologen Max Weber ser den franske nation som '*the nation not as a given reality but as a work-in-process*' (Hastings 1997:26). Men denne beskrivelse kan passe til de fleste nationsdannelse, da denne er en proces, som strækker sig over længere tid, hvilket etnosymbolisterne understreger med beskrivelsen *la longue durée* (jf. 2.3).

Imidlertid mener konstruktivisternes, at begreber såsom Frankrig og franskmænd er konstruerede og derved opfundne begreber (Hobsbawm 1994:76). Konstruktivisternes ser den franske revolution og moderniteten som nationens skabelsespunkt. Derfor har den revolutionære nationalisme skabt den franske nation – en ren borgernation. Via

den øgede administration og regler omdannes det franske folk til borgere vha. uddannelsessystemet. Dette udtrykker Hobsbawm med citatet *peasants into Frenchmen*. I denne forbindelse fokuserer Hobsbawm på vigtigheden af 'invented traditions', som en faktor i konstruktionen af historisk kontinuitet såsom Bastilledagen.

Essentialisten Hugh Seton-Watson mener dog, at Danmark og Frankrig begge er gamle, kontinuerlige nationer, som har eksisteret længe og vha. deres historie har skabt en national identitet (jf. 2.2), hvilket minder meget om den etnosymbolistiske tanke *la longue durée* (jf. 2.3).

Når Frankrigs nationsdannelse diskuteres, har de forskellige teoretiske tilgange stor betydning. Frankrig ses af nogle teoretikere som en nation, der har eksisteret siden middelalderen. Andre teoretikere mener Frankrig opstod i 1789 med den franske revolution. For at klargøre nationsbygningen og skabelsen af den franske nationalstat gennemgås Frankrigs historie i det næste afsnit. Denne historiske gennemgangen vil blive diskuteret ud fra den konstruktivistiske tilgang, da denne ser den franske nation som skabt i forbindelse med revolutionen i 1789.

3.2.1 Historiske baggrund

Selvom konstruktivisterne ser Frankrig som en nation, der er dannet i forbindelse med moderniteten og den franske revolution (jf. 2.1), så går den franske nations historie længere tilbage. Derfor vil det være misvisende at begynde med den franske revolution. Den franske nations historie som en borgernation begynder i 1789, men inden denne tid eksisterede der en kulturnation. Dette understreger etnosymbolisternes teori om, at nogle nationers rødder kan spores tilbage til middelalderen (jf. 2.3). Dog kan det diskuteres, om Frankrig på dette tidlige tidspunkt var en nation eller blot bestod af *ethnies*.

Frankrigs historie kan spores tilbage til delingen af Karolingerriget i 843, hvor Karl den Store delte sit rige mellem sine tre sønner. Denne deling blev starten på landet, senere kaldet kongeriget Frankrig (Bramming 2002:74). Denne deling var meget konfliktfyldt, hvilket karakteriserer den franske historie frem til revolutionen og derefter (ibid.). Konflikterne fortsatte fra 1337 til 1453 i forbindelse med 100

årskrigen, hvor Frankrig kæmpede mod England om det franske rige (Halkier 1986:36). I løbet af 15- og 1600-tallet var der utallige konflikter som truede nationen bl.a. religionskrige, men på trods af disse interne problemer (Nøjgaard 2007:60, Halkier 1986:47), eksisterede der allerede i slutningen af 1500-tallet en nation med en franske befolkning og en tidlig nationalfølelse. Dette blev fremhævet af Henrik d. 4 i 1589 ved følgende ytring: "*we are all French and fellow-citizens of the same country*" (Lawrence 2005:3). Dog var der endnu ikke fastlagt borgerrettigheder. Landet var underlagt fyrstens religion – princippet om '*Cujus regio, ejus religio*'¹⁹ (Thiedecke 2005:39).

I 1643 blev Ludvig d. 14. konge af Frankrig, og indførte enevælden med erklæringen "*staten det er mig*" (Thiedecke 2005:126). Enevælden varede frem til Ludvig 16.s henrettelse i 1793. Frem til denne tid blev det franske folk ikke hørt (ibid., Barber 2004:13). Ludvig 16., der var Frankrigs sidste enevældige konge, regerede i perioden 1774-92. Han regerede efter princippet, at han var udvalgt af Gud til at være Frankrigs konge, og derfor stod han *kun* til ansvar over for Gud (Barber 2004:7). Da han kom til magten var Frankrig næsten gået statsbankerot som en konsekvens af de mange krige bl.a. 30-årskrigen fra 1618-1648 (Thiedecke 2005:55) og afgivelsen af kolonierne i Amerika (Christensen 1984:31). Derfor ses denne dårlige økonomiske situation som en af årsagerne til revolutionen (ibid., Barber 2004:17). En anden årsag til revolutionen er oplysningstidens rationelle tankegang såsom Rousseau (jf. 3.2.2).

Ud fra den før-revolutionære historie kan det udledes, at nationen Frankrig ikke var en homogen enhed, men mere en samling af vidt forskellige regioner, som blev holdt sammen af en centralmagt (Halkier 1986:37). I 1789 brød man med kulturnation og konstruerede en ny nation – én borgernation. Derved brød man med enevælden, kongen og de værdier som var tilknyttet til den gamle nation. Dette kan ses i den franske forfatning fra 1791, hvor kongen ikke er nævnt (jf. 3.3). Denne indskrænkede kongens magt vha. tredeling af magten og indførelsen af konstitutionelt monarki (Thiedecke 2005:147). Som Breuilly ser det, repræsenterer forfatningen den kontrakt som borgerne og staten indgår (jf. 2.1). Mange historikere mener ligesom konstruktivisterne, at revolutionen var det afgørende brud i fransk historie (Halkier

¹⁹ Fyrstens religion skulle være landets religion (Thiedecke 2005:39).

1986:36). Derfor er den franske revolution udgangspunkt for konstruktivisterne, hvilket betyder, at nationen først opstod i forbindelsen med revolutionen (jf. 2.1). Weber mener dog, at revolutionen fortsatte den statslige centraliseringsproces, som havde være i gang siden Ludvig 14.s enevælde. Denne proces fortsatte på tværs af de politiske brud i 1789, 1799, 1815, 1830, 1848-52 og 1870-71, hvilket gav en vis kontinuitet igennem omvæltningerne (Böttzauw 1986:5-6).

Som nævnt fandt det store historiske brud sted i 1789 med den franske revolution, der bestod af en række begivenheder. Revolutionen begyndte den 17. juni, da den franske tredjestand²⁰ dannede den nye repræsentative forsamling – Nationalforsamlingen (Barber 2004:22). Den 14. juli blev fængslet Bastillen stormet af en rasende menneskemængde (ibid.:25), og dette oprør var starten på den revolutionære borgerkrig. Den 26. august blev *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* (menneskerettighedserklæringerne) vedtaget. Hovedprincipperne var frihed, lighed, ejendomsret, national suverænitet, stemmeret, sikkerhed og modstand mod undertrykkelse (Hansen 1986:126). Erklæringen lovede folket, at det ikke længere skulle være kongens undersåtter, men borgere i en ny nation (Barber 2004:27), hvilket brød med den gamle loyalitet til kongemagten. Dette blev understreget i §3, hvor der står, at '*al magt hviler hos nationen*' (Thiedecke 2005:147), hvilket bekræfter en allerede eksisterende enhed (Lawrence 2005:3).

I 1792 blev monarkiet endeligt afskaffet, og Frankrig blev udråbt til en republik (Barber 2004:38). Republikkens flag blev Trikoloren (Bruter 2005:78), som var symbol på revolutionen (jf. 2.1), og kongens hvide liljeflag (fleur de lis) blev fjernet som symbol på Frankrig (Ifversen 1986:154). Fra 1830'erne var Trikoloren det officielle flag (Ifversen 1986:154). I denne forbindelse blev revolutionshymnen *Marseillaisen* lavet, og fra 1795 den officielle nationalsang i Frankrig. Sangen skulle fastholde revolutionen blandt borgerne, og opfordrede dem til at fortsætte kampe (Adriansen 2003a:173). Mange af l'Ancien Regimes²¹ elementer blev afskaffet med det politiske diktatur ledt af Robespierre (1793-94) (Hansen 1986:127).

²⁰ Den franske tredjestand bestod af undersåtter, størstedelen var bønder (Halkier 1986:38), men også indbyggerne i byerne var del af denne stand (ibid.:40).

²¹ Ancien Régime – perioden af monarkier, som ender med henrettelsen af Louise XVI (Boll-Johansen 1992:237).

Rædselsregimet brugte radikale midler i opgøret med det gamle system og den gamle nation, men fungerede som overgangssystem fra det gamle til det nye samfund (ibid.:129). Den franske revolution blev endelig afsluttet i november 1799 (Barber 2004:51), hvor Napoleon tog magten ved et statskup (Thiedecke 2005:145). Dog blev der først politisk stabilitet i Frankrig ved indførelsen af Den tredje Republik i 1870 (Bøttzauw 1986:6).

I perioden fra den franske revolution i 1789 til indførelsen af Den tredje Republik i 1870 bestod Frankrigs historie af utallige politiske brud bl.a. skiftende regimer herunder fem republikker, to kejserdømmer og to kongedømmer (Bøttzauw 1986:5, Ifversen 1986:144). I denne forbindelse er den franske historie præget af utallige revolutioner, statskup og republikker (Ifversen 1986:144). Den første Republik udråbt varede fra 1792 indtil 1804, hvor Napoleon Bonaparte oprettede det første kejserdømme (Lundgreen-Nielsen 1992a:8). I perioden frem til dannelsen af Den anden Republik i 1848 (Henningsen 1986:110) var Frankrig præget af skiftende regimer bl.a. Restaurationen og Julimonarkiet (Boll-Johansen 1992:237). Dette betød, at der i 1830 og i 1848 opstod yderligere revolutioner, hvilket understreger den manglende stabilitet i samfundet. Den anden Republik faldt allerede i 1851, hvorefter Louis Napoleon III overtog magten ved et statskup (ibid.:145, Ifversen 1986:156). Men allerede i 1848 var han ved en folkeafstemning blevet valgt til præsident (Boll-Johansen 1992:145), og efter statskuppet blev hans titel som statschef bekræftet med et overvældende flertal ved en folkeafstemningen i 1851 (Ifversen 1986:156). I denne periode var centralismen en meget vigtig grundpille pga. forbindelsen mellem staten og lokalsamfundene²² (ibid.:158-159). De nævnte regimeskift illustrerer ustabiliteten frem til dannelsen af Den tredje Republik.

Den tredje Republiks stabilitet har betydet, at dens demokratiske styreform har været den mest holdbare i Frankrigs historie (Henningsen 1986:95). Selvom der i Den tredje Republiks første leveår var skiftende præsidenter og interne uroligheder, medførte denne tid en efterfølgende stabilitet. Agendaen fra 1871-1873 var at samle nationen og få republikken på fode igen (Christensen 1984:12). Dette lykkedes ikke pga.

²² via Napoleons statsrepræsentanter (Ifversen 1986:158-159).

nedkæmpelsen af Pariserkommunen²³, hvilket medførte præsident Thiers afsked i 1873. Dog havde Pariserkommunen stor betydningen for det franske samfund (Christensen 1984:13). Pariserkommunen oprettede bl.a. nye institutioner, kirke og stat blev adskilt og skoleundervisningen blev gratis og konfessionsløs (ibid.:14). Disse tiltag blev senere ført ud i livet på national plan. I 1873 blev general MacMahon præsident, og fokus blev på monarkiets genindførelse (ibid.:15-17). I 1877 afskedigede MacMahon regeringslederen, da han kritiserede den katolske kirkes tilhørsforhold til monarkiet (ibid.:17). Dette kupforsøg medførte, at regeringen efterfølgende skulle have et flertal bag sig i Nationalforsamlingen, derved blev det parlamentariske princip forstærket (ibid.). Én styrkelse republikken. I 1879 overtog Jules Grevy præsidentposten og cementerede republikken som en politisk nation med lovgivning i højsæde (ibid.).

Under Den tredje Republik (1870) talte den franske befolkning kun det lokale sprog 'patois', man talte ikke det samme sprog 'fransk' (Henningsen 1986:102). Til dels skyldtes, at de franske *villages* og *pays* var særdeles isoleret pga. den dårlige infrastruktur (ibid.). I 1881-82 blev der indførte obligatorisk og gratis lægskole (Ferry-loven) (Christensen 1984:18, Brubaker 1992:15). Men allerede under den franske renæssance (1539) var fransk indført som det administrative sprog (Østerud 1999:150). Dog var det først med Ferry-loven, at fransk blev den franske befolknings sprog (Østerud 1999:150). Jules Ferry så det som en nødvendighed, at skolen blev verdslig, hvis skolen ikke blev verdslig kunne et nyt samfund ikke opbygges (Nøjgaard 2007:61-62). Derfor blev religionsundervisning afskaffet i de offentlige skoler (ibid.:68). Den ungdom som voksede op udviklede sig efter følgende tre grundprincipper: gratisprincippet, tvungen skolegang og verdslighed (ibid.:61-62). Igennem skolen og den obligatoriske undervisning lærte børnene nye moralbegreber og de lærte fransk i stedet for deres forældres patois. Dette medførte, at bønderne langsomt vendte sig mod republikken og væk fra kirken (Henningsen 1986:103). Derved var skolen med til at nedbryde det gamle samfund og de gamle samfundsværdier (ibid.). Dog var der helt op i det 19. århundrede store dele af Frankrig, hvor flertallet ikke talte fransk og ikke følte sig fransk (Hastings 1997:26), selvom det franske sprog nævnes i den franske forfatningen (jf. 4.1.2).

²³ Pariserkommunen eksisterede fra 18. marts til 28. maj 1871, som et resultat af åben borgerkrig. Pariserkommunen blev støttet af Nationalgarden (Christensen 1984:13-14).

3.2.2 *Det franske samfund*

Det franske samfund er baseret på idéen om en social kontrakt mellem den enkelte borger og staten. Hver borger er en del af én helhed – én nation (Holm 2006:25, Boll-Johansen 1992:24). Denne idé om en samfundspagt er udformet i bogen *Du Contrat Sociale ou Principes Du Droit Politique* af Rousseau i 1762 (Lundgreen-Nielsen 1992a:8, Boll-Johansen 1992:24). Bogen byggede på idéen om, at fyrster og regeringer skal være instrumenter for folket vilje – *volonté générale* (Lundgreen-Nielsen 1992a:8). Denne idé er dele af de tanker, som lå bag den franske revolution (ibid.). Idéen om en samfundspagt er en politisk idé, da nationen opfatter sig selv som værende en krop af borgerne (Holm 2006:25). Hvis den fælles vilje mangler, er der ingen nation (ibid.). At samfundet bygger på denne idé betyder, at et individ kan blive borger i Frankrig, hvis denne vil indgå en politisk og social kontrakt (ibid.). Derfor fokuserer man i Frankrig på en stærk centraliseret stat, da denne kan sikre borgernes rettigheder såsom ligheden over for loven og ensartet opdragelse i skolen (ibid.:27). Denne tanke om, at en stærk stat sikrer den nationale uddannelse stemmer overens med Gellners konstruktivistiske tanke om, at kun et nationalt uddannelsessystem kan skabe fuldbyrdede borgere, som kan læse og skrive (jf. 2.1). Derfor har de franske magthavere siden det 17. århundrede set sproget som en vigtig faktor i sammenholdelsen af landet (Boll-Johansen 1992:44).

Allerede i den anden halvdel af 1700-tallet eksisterede der en ulige magtdeling mellem centralmagten og landsbyfællesskaberne (Halkier 1986:40). Dog bevarede bønderne kontrollen over jorden og dyrkningen af denne, men centralmagten fastholdt den eksisterende udbytnings- og underordningsrelation via voldsmagt og kirkens indflydelse (ibid.). Derfor var revolutionen i 1789 en bevidst samfundsforandring (ibid.:50) – et opgør mod monarkiet og den katolske kirke (Boll-Johansen 1992:147), som blev skabt på grund af uligheden i samfundet. Befolkningen ønskede, at enevælden skulle afskaffes, hvilket kan ses i Menneskerettighedserklæringen (*déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*) fra 1789, hvor rettigheder såsom ejendomsretten og retten til modstand mod undertrykkelse bliver slået fast (Bitsch 2002:39). Denne omvæltning medførte i slutningen af 1700-tallet en gennemførelse af borgerstaten (ibid.:10). Her blev borgeren grundlaget for statens beståen (ibid.:39). Siden 1804 har Frankrig haft en effektiv administrativ enhed, som blev reorganiseret i

1790, hvor Frankrig var blevet opdelt i 83 departementer med centralt styre (Henningsen 1986:111, Boll-Johansen 1992:147, Barber 2004:31).

Denne centralisering af magten og udviklingen af borgere understreger den franske nations politiske konstruktion, hvilket Breuilly ser som essentielt. Han understreger, at staten er en unik institution, som besidder magten monopolistisk (jf. 2.1). I forbindelse med revolutionen prøvede staten at gøre sig til en monopolistisk magthaver ved at eliminere den katolske kirkes samfundsmæssige indflydelse (Boll-Johansen 1992:84). Dog lykkedes dette ikke i første omgang og medførte en strid om magten mellem det katolske og revolutionære Frankrig. Denne strid varede frem til 1905, hvor verdslighedsloven formelt adskilte den katolske kirke og staten (Christensen 1984:20, Holm 2006:31). Derved blev staten den monopolistiske magthaver i Frankrig.

Verdslighedsprincippet også kaldet 'la laïcité'²⁴ blev med vedtagelsen af verdslighedsloven i 1905 slået fast som det ideologiske grundlag for den franske republik og en vigtig del af det franske samfund (Nøjgaard 2007:67). Dette ses som værende det, der adskiller Frankrig fra andre nationalstater og sikre den politiske nation (Holm 2006:27). I verdslighedsprincippet er det grundlæggende at sikre borgerne og deres mulighed for at udtrykke sig i det offentlige rum (ibid.:64). Dette princip blev skrevet ind i den franske forfatning i 1946, og i den gældende forfatning fra 1958 (ibid.:62, jf. 3.3). Verdslighedsloven blev vedtaget, da den republikanske stat ikke ville betale til kirken længere bl.a. præsternes løn (Christensen 1984:20, Holm 2006:32). Ydermere blev enhver form for religiøse ytringer og tilkendegivelser forbudt i det offentlige rum, og derfor fjernede man korsene fra alle domhuse (Nøjgaard 2007:67). I 2004 blev det vedtaget, at alle iøjnefaldende religiøse symboler skulle fjernes fra offentlige skoler. Derfor er det i dag ikke tilladt at bære religiøse symboler såsom jødiske kalotter, islamiske tørklæder eller kristne kors (Pedersen 2008b).

²⁴ Begrebet laïcité bruges til at skelne mellem stat og religion, hvilket beskriver verdslighed (Præsident...2008:1).

3.2.3 *Fransk nationalfølelse, identitet og nationale symboler*

Kun den politiske nation kan skabe en politisk identitet – grundlaget i den franske identitet. Dette betyder, at det enkelte individ ikke styrer samfundet, men den fælles vilje styres vha. den stærke stat. Den franske fælles vilje og derved vi-følelsen er baseret på nationale begreber såsom stat, nation, fædreland og verdslighedsbegrebet (Holm 2006:25). Det er især under den franske revolution i forbindelse med gennemføringen af borgerstaten, at den franske identitet bliver knyttet til forholdet mellem borgerne, nationen og staten (Bitsch 2002:10). Denne nationale identitet er skabt fra oven af den franske stat gennem referencer til revolutionen, dens ånd samt opfundne traditioner og symboler, der alle er knyttet til revolutionen. Intet andet land har brugt den revolutionære reference så meget som Frankrig til at opbygge staten og myter om nationen (Boll-Johansen 1992:36).

At den franske identitet er blevet knyttet til stat og nation i forbindelse med den franske revolution og moderniteten ses fra et konstruktivistisk synspunkt som værende bevis på, at den franske nation først opstod i denne forbindelse. Før denne tid udgjorde Frankrig ikke en nation, og derved kunne der ikke eksistere en fælles identitet, hvilket især Hobsbawm fokuserer på. Han mener, at statens voksende rolle medførte, at folket blev omdannet til borgere, hvorved samfundet blev samlet (jf. 2.1). Skønt det franske folk allerede i slutningen af det 18. århundrede følte sig forbundet (Boll-Johansen 1992:23), hvilket kan ses ud fra de franske revolutionæres slagord *frihed, lighed og broderskab* (Bitsch 2002:39), så var det først i 1800-tallet, at det franske samfund blev samlet, og en fælles fransk identitet blev skabt. Dog kan der argumenteres for, at Frankrig inden den tid var en slags nation ud fra Andersens definition 'imagined community'. Her ses nationen nemlig som et forestillet fællesskab og en slags kammeratskab (jf. 2.2). Dette tilkendegav folket tydeligt under revolutionen med det overnævnte slagord.

Under Den tredje Republik blev der gjort mange tiltag til at skabe stabilitet og en identificering med staten, så befolkningen ville danne en national følelse, og derved være en større del af nationen og staten. Men nogle af symbolerne var allerede skabt tidligere og blev taget i brug igen under Den tredje Republik. Dette er tilfældet med personliggørelsen af staten vha. kvindebilledet Marianne. Allerede i 1790'erne blev

Republikken defineret og afbilledet som en kvinde (Østergård 1986:24), men først i 1848 blev denne skikkelse til Marianne og et officielt symbol på Republikken (ibid.:15). Dog tabte Marianne sin officielle status under det andet kejserdømme, men blev genopfundet under Den tredje Republik (ibid.). Ved brugen af 'invented traditions' skabtes der et link tilbage i tiden, og derved skabes der en vis historisk kontinuitet. Marianne var en symbolsk arv (ibid.:27), der skabte en nær forbindelse mellem revolutionen og nationen (Adriansen 2003b:14). Dette betyder, at 'invented tradition' som Marianne, siden dengang har været symbol på republikken, staten og nationen under ét (Østergård 1986:16, 27). Men også myten om Jeanne d'Arc blev rekonstrueret og omskabt til en national myte i denne periode, selvom hun havde levet fem hundrede år tidligere, så blev hendes heltegerning først en del af de franske historiebøger i slutningen af 1800-tallet, dog uden den religiøse tilknytning (Boll-Johansen 1992:91). Heri stod der: *"I intet land finder man en så smuk historie som Jeanne d'Arcs. Alle franskmænd må elske og agte mindet om denne unge pige, der elskede Frankrig så højt og døde for vores skyld"* (ibid.).

Disse 'invented traditions' definerer Hobsbawm som opfundne, politiske traditioner. De er med til at skabe et nationalt fællesskab via symboler. De blev især brugt i det 19. århundrede til at opretholde Den tredje Republik og derved staten. Dertil giver 'invented traditions' en slags historisk kontinuitet, da der ofte genbruges historiske figurer eller symboler til at skabe en vis nationalfølelse (jf. 2.1). Men der blev også lavet andre tiltag under Den tredje Republik bl.a. blev Bastilledagen oprettet som officiel ceremoni i 1880 (Hobsbawm 1994:77). Hobsbawm fokuserer især på tre ting som relevante i opfindelsen af traditioner. De tre punkter er: udviklingen af en ligeværdig til kirken f.eks. en grundskole med den revolutionære tanke som basis, opfindelsen af offentlige ceremonier såsom Bastilledagen (ibid.) og masseproduktion af offentlige monomenter som repræsenterer staten (ibid.:78).

Under Den tredje Republik var idéen, at skolen skulle blive den nye kirke, hvor lighed, frihed og broderskab skulle være den nye tro (Henningsen 1986:114). Derved skulle skolen være en ækvivalent til kirken, hvilket Hobsbawm ser som vigtigt i opfindelsen af nye traditioner. Derfor gennemførte man i 1880'erne en ny skolelov som skulle sikre gratis, verdslig undervisning (ibid.:118-119). Også inden for de højere uddannelser blev der også i 1880'erne gennemført en stor reform, så kirkens

monopol på området kunne blive brudt (Boll-Johansen 1992:131). Denne skolepolitik har været med til at skabe nationens enhed (Henningsen 1986:119) via fremhævelse af nation og sproget bevidsthed (Boll-Johansen 1992:32). Derved har det franske undervisningssystem været med til at opbygge den franske enheds myte og skabe en vis national selvforståelse og fællesskab vha. 'imagined community' (Boll-Johansen 1992:32, jf. 3.2.1).

Men det er ikke kun under Den tredje Republik, at Frankrig har brugt 'invented traditions' som en del af den politiske agenda bl.a. opførte François Mitterrand under Den femte Republik utallige nationale monumenter som repræsenterede Frankrigs historie f.eks. folkets opera på Place de la Bastille (Boll-Johansen 1992:76).

Ud fra det overnævnte holdes det franske folk sammen af 'invented traditions' såsom personliggørelsen af staten, referencer til revolutionen og skolesystemet. Derved har den franske stat spillet en afgørende rolle i skabelsen af den nationale identitet, da de opfundne traditioner er skabt fra oven. Det har især været under Den tredje Republik, at nationen, staten og den revolutionære republik gled sammen (Østergård 1986:30). Især sammenkoblingen mellem det historiske og genopfindelsen af symboler har været med til at samle Frankrig. Men i Frankrigs tilfælde er det et faktum, at de opfundne traditioner er med til at holde landet samlet. Dog har dette været svært for franskmændene at erkende, og derfor har de prøvet på at opbygge en franske enhedsmyte, hvor Frankrig er et særligt udvalgt land bestemt til glans og storhed. Denne myte har staten skabt for at få Frankrig til at se homogent ud, selvom landet består af en heterogen befolkning (Boll-Johansen 1992:20, 64). Denne myte har været en nødvendighed pga. bruddet med kulturnationen 1789, dog kan nødvendigheden af bruddet diskuteres. Den franske kulturnation kunne have eksisteret i dag, hvis revolutionen ikke havde brudt med alt tidligere.

3.3 Danmark versus Frankrig

I den overnævnte gennemgangen af Danmark og Frankrigs historie bliver de to landes nationsdannelse anskueliggjort og forskelligheden tydeliggjort. De to lande repræsenterer to vidt forskellige nationsdannelsestyper, og forklarer derved, hvorfor den etnosymbolistiske tilgang giver en god forståelse for Danmark og hvorfor den konstruktivistiske tilgang giver en god forståelse for Frankrig.

I Danmark er nationen dannet over en længere historisk periode, hvilket betyder, at den danske nation kan spores tilbage til Jellingestenene, Danmarks dåbsattest (jf. 3.1.1). Denne danske nationaldannelse er derved dannet nedefra over en længere historisk periode, hvilket som tidligere nævnt er den etnosymbolistiske tilgang til nationaldannelse (jf. 2.3). Frankrig er derimod en nation, som er blevet konstrueret i forbindelse med den franske revolution. Inden den franske revolution eksisterede der allerede en nation, som var styret af kongen, men i 1789 brød det franske folk med kongen og den daværende nation. Der blev bygget en ny nation oppe-fra-ned på baggrund af en politisk og social kontrakt, hvilket stemmer med den tidligere nævnte konstruktivistiske tilgang, der ser moderniteten som nationens oprindelsessted (jf. 2.1).

Denne forskel i nationsopbygning kan ses i Danmarks grundlov og Frankrigs forfatning. Selvom Danmarks Riges Grundlov fra 1849 er blevet revideret i 1866, 1915 og senest i 1953, så er henvisningerne til kirken, kongen og magtdelingen ikke ændret betydeligt i de senere udgaver. I Danmarks Riges Grundlov fra 1953 står der i kapitel 1, §4: *“Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten”* (Folketinget 2009). Dertil tilføjes det i kapitel 2, §6: *“Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke”* (ibid.). Ydermere er magtens tredeling allerede nævnt i kapitel 1, §3: *“Den lovgivende magt er hos kongen og Folketinget i forening. Den udøvende magt er hos kongen. Den dømmende magt er hos domstolene”* (ibid.). Den danske personlige frihed, ejendomsret og ytringsfrihed bliver først nævnt i kapitel 7 – §71, §73 og § 77 (ibid.). Denne betoning af kirken og kongen i forhold til borgernes rettigheder viser den danske fokusering på historien og de kulturelle rødder frem for borgernes politiske rettigheder.

Men i Frankrig har der været et utal af forfatninger siden 1791 (Visby 1999). Frem til i dag har der været 16 forfatninger. Den nuværende forfatning stammer tilbage fra 1958, dog er denne forfatning blevet revideret et utal af gange (ibid.). Ændringen i 1958 havde til formål at styrke den udøvende magt og ved reformen i 1962 blev det vedtaget, at præsidenten skulle kåres af det suveræne folk ved direkte valg (Halskov 1984:138, 140). Men den revolutionære baggrund kan stadig ses tydeligt i den franske forfatning hhv. i indholdet og vægtningen af de forskellige dele.

Allerede først i præamblen bliver det slået fast, at det franske folk erklærer deres tilknytning til Menneskerettighedserklæringen fra 1789: *“The French people solemnly proclaim their attachment to the Rights of Man and the principles of national sovereignty as defined by the Declaration of 1789...”*²⁵ (Assemblée 2008b). Derved er menneskerettighederne en del af den franske forfatning (Nøjgaard 2007:63). Derefter inkluderer præamblen §1, kirke og stats adskillelsen ved at fremhæve republikken som værende sekulær og borgernes beskytter: *“France shall be an indivisible, secular, democratic and social Republic. It shall ensure the equality of all citizens before the law, without distinction of origin, race or religion. It shall respect all beliefs. It shall be organised on a decentralised basis”*²⁶ (Assemblée 2008b).

Efterfølgende i §2 bliver republikken defineret bl.a. flag, nationalsang og motto, hvilket er politisk oprettede symboler, der etablerer et fællesskab:

*“The language of the Republic shall be French. The national emblem shall be the blue, white and red tricolour flag. The national anthem shall be La Marseillaise. The maxim of the Republic shall be “Liberty, Equality, Fraternity”. The principle of the Republic shall be: government of the people, by the people and for the people”*²⁷ (Assemblée 2008b).

Forfatningen bliver håndhævet af præsidenten, og derved sikrer han republikkens eksistens, hvilket står i §5: *“The President of the Republic shall ensure due respect*

²⁵ *“Le peuple français proclame solennellement son attachement aux Droits de l’Homme et aux principes de la souveraineté nationale tels qu’ils ont été définis par la Déclaration de 1789...”* (Assemblée 2008a).

²⁶ Article 1: *“La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l’égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d’origine, de race ou de religion. Elle respecte toutes les croyances. Son organisation est décentralisée”* (ibid.).

²⁷ Article 2: *“La langue de la République est le français. L’emblème national est le drapeau tricolore, bleu, blanc, rouge. L’hymne national est la ‘Marseillaise’. La devise de la République est ‘Liberté, Égalité, Fraternité’. Son principe est : gouvernement du peuple, par le peuple et pour le peuple”* (ibid.).

for the Constitution. He shall ensure, by his arbitration, the proper functioning of the public authorities and the continuity of the State”²⁸ (Assemblée 2008b).

Forskelligheden i nationstype kan både spores i de to landes historier samt i den danske grundlov og i den franske forfatning. I Danmark er der både et kulturelt og politisk islæt i grundloven, da kongen og kirken nævnes, dertil kommer borgerrettighederne og magtens tredeling. Imidlertid er det franske samfund politisk, hvilket kan ses i forfatningen pga. hovedvægten på medborgerskab, verdslighed og menneskerettighederne. I det følgende afsnit vil nationsbegrebet blive diskuteret med hovedvægten på nationstyper. Herunder vil Danmark og Frankrig blive brugt som eksempel på differentieringen mellem kultur- og borgernation.

4 Nationsbegrebet

Som nævnt i det foregående afsnit kan nationsdannelse ske enten ved, at nationen dannes nedefra eller konstrueres oppefra. Dette er blevet illustreret med Danmark og Frankrig som eksempler, hvilket understreger forskelligheden i dannelsesprocesser. Dertil kommer, at der eksisterer forskellige typer af nationer. Derfor bliver nationsbegrebet opdelt i to typer af nationer: kulturnation og borgernation.

Denne differentiering har Friedrich Meinecke beskrevet med følgende begreber: ‘Kulturnation’ og ‘Staatsnation’ (jf. 2.3). Han ser ‘Kulturnation’ som værende kulturelt baseret, derved kulturnationen og ‘Staatsnationen’ som værende politisk, derfor også kaldet borgernationen (Lawrence 2005:24, Østerud 1994:20).

Den kulturelle nation er baseret på en fælles (oplevet) kulturel arv, der virker som den samlende kraft i samfundet (Lawrence 2005:24). Dette illustrerer det følgende citat: *“A (cultural) nation simply is, whether the individuals of which it is composed want to belong to that nation or not”* (ibid.). Hvorimod den politiske nation defineres som en nation baseret *‘on the unifying force of a common political history and constitution’* (ibid.). Dette betyder, at det er de politiske elementer, der fungerer som den samlende kraft i samfundet.

²⁸ Article 5: *“Le Président de la République veille au respect de la Constitution. Il assure, par son arbitrage, le fonctionnement régulier des pouvoirs publics ainsi que la continuité de l’État”* (ibid.).

Den kulturelle nationsopfattelse er baseret på den tyske tradition, hvor den politiske nationsopfattelse er baseret på den franske tradition (Bitsch 2002:11). I disse traditioner er der rodfæstet to forskellige typer af nationalisme. Den tyske nationalisme understregede, at det nationale var rodfæstet i folkets fælles kultur – en kulturnation. Den franske nationalisme fokuserede på borgerbegrebet og loyalitet overfor staten – én borgernation. Disse nationsformer findes sjældent i rene former (Østerud 1994:21). Danmark er en blanding af de to – både én kulturnation og én borgernation (Bitsch 2002:39). Disse to forskellige nationsformer danner grundlag for to typer af identitet; en kulturel identitet og en politisk identitet.

Som nævnt findes nationsformerne sjældent i rene former, men i det følgende vil de to typer af nationer blive drøftet med henblik på den videre diskussion af europæiske identitet og skabelsen af denne.

4.1 Kultur- og borgernation

Ud fra Friedrich Meineckes definerede begrebsapparat, eksisterer der som sagt to nationsformer – kultur- og borgernationen (Østerud 1994:20). I dette begrebsapparat ses kulturnationen som et passivt, kulturelt fællesskab uden behov for statslige rammer eller krav om politisk uafhængighed. Mens borgernationen ses som en aktiv, politisk nation, der er selvstyrende og kendetegnes ved medborgerfællesskab og et *bevidst* tilhørsforhold (ibid., Smith 1991:8). Denne differentiering har etnosymbolisten Hutchinson brugt. Han ser de moderne nationer som værende borgernationer, der bygger på tanken om selvstyre, hvorimod de tidligere nationer ses som kulturnationer, hvor ethnierne ofte var styret af kulturelle fællesskaber (jf. 2.3).

Senere forskere, Hans Kohn og Anthony D. Smith, har videreudviklet Meineckes begrebsapparat. Kohn sondrede mellem et 'vest-europæisk' og et 'øst-central-europæisk' nationsbegreb (Østerud 1994:20). Den 'vest-europæiske' nationsform er baseret på idéen om en rationel forbindelse mellem nationen og borgerne, sammenholdt af fælles regler. Den 'øst-central-europæiske' nationsform er baseret på idéen om, at nationen består af medlemmer med fælles kultur og etnisk oprindelse (Smith 2001:61). En lignende opdeling har Anthony D. Smith brugt, hvor han sonderer mellem en 'vestlig' og en 'ikke-vestlig' nationsform (Østerud 1994:20). Den 'vestlige' nation bliver defineret som den statsborgerlige (civic), men den 'ikke-

vestlige' nation bliver defineret som den etniske (ethnic) (ibid.:20-21). Smith mener dog, at både den 'vestlige' og 'ikke-vestlige' nation består af en etnisk kerne. Men den 'vestlige' nations hovedfokus er det politiske fællesskab og retslig ligestilling i samfundet, mens den 'ikke-vestlige' nation har hovedfokus på oprindelsessted og fælles kultur (Smith 1991:11).

Det klassiske begrebsapparat indenfor området kultur- og borgernation er opdelt i begreberne: etnos (ethnic) og demos (civic). Ved denne differentiering er etnos den etnisk-kulturelle nation bestående af etniske grupper og demos den statsborgerlige nation bestående af et politisk myndigt folk (Østerud 1994:21). I dette begrebsapparat er etnos tilsvarende etnosymbolisternes ethnier, hvilket understøtter idéen om, at den moderne nation er bygget på de før-moderne ethnier (jf. 2.3) og deres kulturfællesskab (Østerud 1994:27). Derved bliver tanken om, at nationen går forud for staten pointeret (ibid.:20-21). Demos som begreb dækker bl.a. over indgåelsen af en frivillig samfundspagt og folkesuverænitet (ibid.:27). Dette er tilsvarende den konstruktivistiske tanke, som Ernest Gellner har belyst med sin identificering af forfatninger og grundlove som repræsentanter for den kontrakt som borgerne og staten har indgået, hvilket understøtter tanken om, at nationen er politisk og skabt i forbindelse med moderniteten (jf. 2.1). Ud fra denne tanke går staten forud for nationen, da staten ses som en nødvendig ramme omkring borgernation (Østerud 1994:20).

Dog skal det fremhæves, at politiske fællesskaber også består af kulturelle elementer såsom kulturarven og sproget (Østerud 1994:20), hvilket er nævnt i den franske forfatning §2. Denne kulturarv er elite-skabt for at danne enhed og identitet. Det der giver indhold til både det kulturelle og statsborgerlige fællesskab er kulturelle træk såsom fælles sprog, historie, myter, religiøse traditioner osv. Derved er de kulturelle elementer med til at få borgernationen til at fungere, selvom det er en indirekte del af borgernationen og det politiske nationsbegreb (ibid.:20-21, Smith 1991:11). Forskellen på de to nationstyper er, at kulturnationen er dannet over en længere periode, hvilket følger den etnosymbolistiske tanke. Derfor er symboler såsom myter og historier ikke skabt fra oven af en elite, men vokset frem med tiden (jf. 2.3). Mens borgernationen er en bevidst nationsopbygning, hvor en elitekultur har været grundlaget for standarden i samfundet (Østerud 1994:20-21). Borgernationens

konstruktion passer med konstruktivisten Hobsbawms begreb ‘invented tradition’, der er med til at skabe en historisk sammenhæng i en politisk konstrueret nation (jf. 2.1). Men de konstruerede traditioner og symboler har før-revolutionære rødder (jf. 2.3).

Som nævnt tidligere finder vi sjældent rene former af kultur- og borgernationen, ofte er det en kombination af de to nationsformer (Østerud 1994:21). Kultur- og borgernationen kan ikke undvære hinanden, da de to tilsammen danner det nationale fællesskab og den nationale identitet (Adriansen 2003a:28). Dog vil den ene nationsform altid være dominerende (Østerud 1994:21). Denne differentiering i nationsformer og derved identiteter vil blive klarificeret i det følgende med udgangspunkt i Danmark og Frankrigs nationsformer.

4.1.1 Danmark – én kultur- og borgernation

Den danske nation ses i dag både som en kultur- og borgernation eller beskrevet med Meineckes ord: ‘Kulturnation’ og ‘Staatsnation’ (jf. 4). Men som tidligere nævnt, har Danmark været en kulturnation siden indskriften på Jellingestenene i 965, og en begyndende borgernation med fælles regler allerede i 1241 – Jyske lov (jf. 3.1.1). Den danske borgernation blev understreget, da Danmark indførte en forfatning for enevælden i 1665 – Kongeloven (jf. 3.1). Derved har den danske befolkning både en kulturel identitet som er baseret på en lang, ubrudt historie og en politisk identitet som er baseret på et gammelt politisk system. Begge kan sporet tilbage til middelalderen. Dog blev borgernationen og den politiske identitet ikke manifesteret før vedtagelsen af grundloven i 1849, hvor borgernes rettigheder blev identificeret (jf. 3.1.2).

I den danske grundlov fra 1849 er hovedvægten på det kulturnationen såsom kirken og kongen § 4 og §6. Borgernationen er indirekte nævnt i §3 med magtens tredeling, men borgernes rettigheder bliver først nævnt i §71, §73 og §77 (jf. 3.3). Denne betoning af det kulturelle fællesskab og den kulturelle historie følger den etnosymbolistiske tanke, hvor ethnierne er det kernen i samfundet (jf. 2.3).

Dog står de centrale kerneområder i den danske kulturnation ikke nævnt i grundloven. Disse områder er sproget, historien og kulturlandskabet (Adriansen 2003b:15). Men grunden til, de ikke står nævnt i grundloven, skyldes kulturnationens dybe historiske

rødder i det danske samfund. Områderne er en del af den danske identitet og en selvfølge, som er vokset frem med tiden, og ikke konstrueret af en politisk elite.

Dog er det inden for det seneste årti blevet klart, at der eksisterer en splittelse i Danmark. At forene kulturnationen med borgarnationen er besværliggjort af kulturnationens dominans i Danmark. Hele samfundet er gennemsyret af de kulturelle værdier og traditioner som er historisk forankret, men samtidigt ønsker det danske samfund og de danske politikere, at Danmark på nogle områder skal fokusere mere på borgarnationens værdier end kulturnationens værdier. Debatten i Danmark har især fokuseret på religion i det offentlige rum såsom tørklædeforbud, hvor den danske personlige frihed er blevet diskuteret (Vincent 2007). Den personlige frihed og ytringsfrihed var også grunden til Muhammed-krisen (2005), hvor satiriske tegninger af profeten Muhammed krænkede den muslimske befolkning i Danmark og islam (Sagen om...2005).

Problematikken er, at den danske grundlov definerer den danske religion (§4), men på samme tidspunkt giver grundloven borgerne ret til personlig frihed og ytringsfrihed (§71 og §77). Disse to aspekter kan virke modstridende, og i takt med, at det danske samfund bliver mere multikulturelt pga. indvandring, skabes det en øget pres på den danske kultur- og borgarnation.

4.1.2 Frankrig – én borgarnation

I dag er den franske nation en borgarnation, men inden den franske revolution var Frankrig en kulturnation. Før denne skillelinje blev Frankrig båret af kongemagten, men efter bruddet med kongemagten blev nationen sat i dennes sted som politisk bindeled og enhedssymbol, hvilket skete vha. den republikanske forfatning som fælles grundlag (Østerud 1994:29).

Siden revolutionen har den franske nation været en borgarnation, som bygger på den politisk idé – en social og politisk kontrakt mellem den enkelt borger og staten (Holm 2006:25, Lawrence 2005:2). Nationen ses som en krop af borgerne, hvor ethvert individ kan blive borger i Frankrig, hvis de indgår en politisk og social kontrakt (Holm 2006:25). Derfor opfattes Frankrig som en politisk nation (Adriansen 2003a:40) som Meinecke definerede en ‘Staatsnation’ (ibid.:28). Kun en politisk

nation kan skabe en stærk politisk identitet grundet i nationale begreber såsom nation, stat, fædreland og verdslighed (Holm 2006:25). Dog kan borgernationen og den politiske identitet ikke stå alene, hvilket kan ses i forfatningen, hvor kulturelle elementer såsom symboler er nævnt (jf. 3.3). Disse symboler er genopfundet i forbindelse med den politiske republik, men har historiske rødder (jf. 3.2.3).

Dertil kommer Menneskerettighedserklæringens §3, hvori der står: “*grundlaget for al magt hviler hos nationen. Ingen stand og ingen person kan udøve nogen myndighed, som ikke udtrykkelig stammer fra folket*”²⁹ (Adriansen 2003a:40). Denne opfattelse af nation som magtholder, er i tråd med den franske tanke om et stærkt politisk nationsbegreb, der har været med til at skabe den stærke centraliserede stat i Frankrig (Holm 2006:27). Staten er derved med til at sikre borgerne vha. den franske forfatning (jf. 3.3). Derfor er hele den franske selvforståelse centreret omkring staten og nationen, samt borgerskabsbegrebet (Holm 2006:27; Brubaker 1992:1-3). Denne borgerskabstanke skabte den franske borgernation.

Dog har den nuværende præsident Nicolas Sarkozy indset, at Frankrig og den franske borgernation ikke kan eksistere uden sine kulturelle rødder. Han har ved flere lejligheder understreget, at Frankrig har brug for den katolske kirke og en *positiv* verdslighed, som skal være med til at samle den franske befolkninger (Pedersen 2007, Pedersen 2008a, Præsidenten...2008:3). Den *positive* verdslighed betyder, at der skal gives lige stor plads til alle religioner i det franske samfund, og de skal have lov til at udtrykke sig i det offentlige rum, hvilket i fællesskab skal bidrage til en national civilreligion og identitet (Pedersen 2008a, Pedersen 2008b). Derved har han inviteret Gud tilbage i fransk politik, der siden 1905 har været et sekulært samfund (Visby 2008, Pedersen 2008b).

Dette blev fremhævet i Sarkozys tale den 20. december 2007 under hans besøg i Vatikanet. Her udtalte han følgende: “*en nation, der ignorerer sin etiske, åndelige og religiøse arv, begår en forbrydelse mod sin kultur*” (Pedersen 2007, Pedersen 2008b). Derved slog han fast, at Frankrig skulle vedkende sig sine kristne rødder

²⁹ Article 3: ‘*Le principe de toute Souveraineté réside essentiellement dans la Nation. Nul corps, nul individu ne peut exercer d’autorité qui n’en émane expressément*’ (Assemblée 2008c).

(Præsidenten...2008:5), og at versligheden ikke må afskære Frankrig fra dette (Pedersen 2007, Pedersen 2008b). Ydermere tilføjede han: *“når det gælder transmissionen af værdier, og når det gælder om at lære at skelne mellem godt og ondt, kan skolelæreren aldrig gøre det ud for den katolske eller protestantiske præst...”* (Visby 2008). Derved giver han kirken en helt speciel og central rolle i det franske samfund (Pedersen 2008a). Dette blev endnu engang understreget i Sarkozys nytårstale, da han erkendte: *“Jeg kender intet land, hvis arv, kultur og civilisation ikke har religiøse rødder”* (ibid.).

Dog er disse udtalelser i strid med den franske forfatning, da denne slår fast, at Frankrig er en social republik, der er udelelig, verdslig og demokratisk (Visby 2008, jf. 3.3). Udtalelserne er også et brud med den franske tradition, som er rodfastet i den franske forfatning og grundlaget for den nationale identitet, hvor religion, kultur og etniske tilhørsforhold har hørt til i privatsfæren og *ikke* i det offentlige rum (Pedersen 2008b). Dette betyder, at Sarkozy nærmer sig den danske model, hvor samfundet er en kombination af kultur og politik dvs. både én kultur- og borgernation.

Den franske borgernation og idé har været forbilledet for det europæiske samarbejde og dannelsen af den europæiske union. Dette kan ses i måden, hvorpå EU er konstrueret over de sidste 50 år. Dog har EU's grundlæggere ikke taget i betragtning, at den franske nation byggede på tidligere kulturelle rødder. De franske symboler var ikke opfundet ud af ingenting, men byggede videre på tidligere symbolsk betydning. Derved havde befolkningen allerede en tilknytning til disse symboler, hvilket medvirkede til grundlæggelsen af den franske identitet.

5 Europæisk identitet

Det europæiske projekt er som nævnt baseret på den franske idé og den franske borgernation, hvilket betyder, at EU er et forsøg på at bygge et rent politisk fællesskab (Støvring 2008:100). Man har prøvet på at skabe et samarbejde og en union, der er konstrueret som en slags ‘oppe-fra-ned’ model. Derfor bygger EU på den europæiske elites politiske strømninger, hvilket er udmøntet i nedskrevne love, forfatninger og traktater (ibid.:95). Dette betyder, at EU har konstrueret et europæisk demos (jf. 4.1), hvilket Jürgen Habermas betegner forfatningspatriotisme (Shore 2004:34-35). Da systemet ses som rent politisk og meget abstrakt (Støvring

2008:100), kan det diskuteres, hvorvidt en fælles europæisk identitet kan være bygget på et rent politisk fællesskab og ikke et etnisk fællesskab (Holm 2006:26). *“The identity of a political community, which may not be touched by immigration, depends primarily upon the constitutional principles rooted in a political culture and not upon an ethnical-cultural form of life as a whole”* (Delgado-Moreira 2000:19).

Selvom den franske nation er ikke en ren borgernation pga. historiske symboler, beviser dette, at ‘oppe-fra-ned’ modellen ikke kan stå alene og skabe samhørighedsfølelse blandt en befolkning (Støvring 2008:95). Derfor skal der inkluderes kulturelle elementer for at skabe samhørighedsfølelse og en fælles europæisk identitet.

Men for at skabe en fælles europæisk identitet bestående af både politiske og kulturelle elementer, skal medlemslandene være enige om formålet med EU-samarbejdet. Dog har dette været problematisk, da der har været stor uenighed om EU-samarbejdets formål blandt medlemslandene. Nogle medlemslande ser EU-projektet som en måde at samle Europa på både økonomisk og politisk. Andre betragter samarbejdet som et tiltag mellem selvstændige stater, der bevarer deres politiske suverænitet (Østerud 1994:129), mens andre ser de eksisterende suverænitätsafgivelser som et led i en proces mod en europæisk føderal stat (ibid.:128). Disse forskellige syn på EU og det europæiske samarbejde skaber problemer for det fremtidige samarbejde, da det europæiske medlemskab i nogle tilfælde ses som værende i konflikt med de nationale og kulturelle identiteter (Delgado-Moreira 2000:25). Derfor er det vigtigt at skabe en fælles europæisk identitet, så EU undgår yderligere konflikter. Den fælles identitet kan skabes via en øget fællesskabsfølelse (Delgado-Moreira 2000:142).

5.1 Forfatningspatriotisme

Jürgen Habermas’ begreb forfatningspatriotisme er opstået i forbindelse med, at den europæiske elite har prøvet på at binde EU-landene sammen vha. formelle normer og abstrakte værdier (Støvring 2008:97). Derved er Habermas’ forfatningspatriotisme forankret i en civic og politisk identitet i modsætning til en national identitet, som er forankret i etniske og kulturelle værdier (Shore 2004:35). Denne differentiering tilkendegiver, at Habermas ser de europæiske institutioner som magtholderen i

skabelsen af et stærk europæisk medborgerskab, hvilket kan være grundlaget for en samhørighedsfølelse blandt EU-borgerne og det supranationale system (Bruter 2005:11). Derfor har man i EU prøvet på at skabe et europæisk medborgerskab ud fra princippet om forfatningspatriotisme, hvor man fokuserer på en identitet baseret på demos og ikke det kulturelle etnos (Shore 2004:27). Derved skiller Habermas demos fra etnos, så forfatningspatriotisme kun er ren politisk, og er med til at danne en politisk identitet (Kostakopoulou 2001:31).

At forfatningspatriotisme eksisterer på et europæisk niveau, kan ses ved modellen 'pooling of sovereignty'³⁰ (Østerud 1994:131), som EU-samarbejdet bygger på. Men selvom EU bygger på dette princip, som kræver et rent politisk system, så er de enkelte medlemslande ikke villige til at afgive hele deres suverænitet. Dette indikerer at det europæiske samarbejde ikke kan bygges alene på Habermas' forfatningspatriotisme, da det kulturelle element mangler. Denne splittelse eksisterer også i Frankrig, hvor forfatningspatriotismen ikke har været nok til at skabe en fælles identitet. Genopfindelsen af symboler har været en afgørende faktor i skabelsen af den franske identitet (jf. 3.2.3).

Derfor er det vigtigt at understrege, at EU ikke kan opbygge en fælles europæisk identitet på baggrund af idéen om forfatningspatriotismen og menneskerettighederne alene, da disse værdier ikke kan fastholde borgernes opbakning (Adriansen 2003b:541, Kostakopoulou 2001:32). Det kulturelle element er en nødvendighed for at skabe en fælles europæisk identitet. Den politiske identitet kan ikke stå uden den kulturelle identitet og visa versa (Shore 2004:27).

5.2 Skabelsen af en fælles europæisk identitet

I forsøget på at skabe en fælles europæiske identitet har den europæiske elite prøvet at konstruere en nation oppefra ligesom den franske borgernation, der har været forbilledet for EU (jf. 5). I denne forbindelse har man prøvet på at forstærke det europæiske fællesskab og tilhørsfølelsen til EU ved brug af fælles symboler, myter og traditioner (Østerud 1994:102). Visionen om et tættere samarbejde blandt den

³⁰ som EU-samarbejdet bygger på. 'Pooling of sovereignty' betyder, at de enkelte medlemslande afgiver suverænitet til EU-institutionerne på nogle område, så der kan træffes beslutninger på et supranationalt niveau (Europa 2008...).

europæiske befolkning blev allerede grundlagt i Rom-traktatens præambel, hvor følgende stod: "*lay the foundations for an ever closer union among the peoples of Europe*" (Shore 2004:32).

Allerede i 1980'erne prøvede man på at skabe en samhørighed mellem de europæiske borgere på tværs af de statslige grænser bl.a. ved at skabe en fælles symbolik (Adriansen 2003b:536). De europæiske identitetstiltag blev taget i 1984, hvor der blev foreslået en række kulturelle tiltag for at gøre europæerne mere bevidste om deres fælles kulturelle arv, derfor skabte man nye symboler, der kunne repræsentere EU og det at være europæisk. Der blev skabt et logo, et flag, et fælles europæisk pas og en EU hymne (Shore 2004:28). Planen var at forene Europa og den europæiske befolkning i en 'imagined community' (ibid.) ud fra Andersons konstruktivistiske idé (Bruter 2005:14). Men denne tanke tager ikke hensyn til det kulturelle aspekt og den europæiske arv. Den europæiske arv er ikke politisk, men kulturel og er baseret på fælles værdier, etnicitet, religion og demokratiske principper (Bruter 2005:15).

I forbindelse med Maastricht-traktaten i 1992 blev det påpeget, at det ikke var nok med et økonomisk og juridisk samarbejde i udviklingen mod et nyt Europa og en stadig tættere union – Europa skulle have én sjæl (Bramming 2002:22-23, Østerud 1994:128). Denne sjæl skulle være baseret på en europæisk version af den franske '*Contrat Sociale*' og skulle være gældende for hele den europæiske union (Bruter 2005:59). Så i forsøget på at skabe denne og en europæisk identitet er der blevet tilføjet et borgerkapitel §8 i Maastricht-traktaten, heri står det europæiske unionsborgerskab defineret (Shore 2004:33). Denne paragraf blev tilføjet for at skabe en slags fælles identitet og bringe EU tættere på den europæiske befolkningen (Delgado-Moreira 2000:106). Ydermere grundlagde Maastricht-traktaten rammerne for en fælles europæisk valuta – Euroen (Bruter 2005:84). Denne er blevet del af den europæiske konstruerede symbolverden.

De europæiske symboler er elite-skabte symboler såsom flag, fælles mønt, fælles pas osv. De skabte symboler skulle være med til at skabe en positiv opfattelse af EU, og fremme en union som de europæiske borgere kunne identificere sig med, og derved udvikle en fælles europæisk identitet (Bruter 2005:28, 74). I bestræbelserne på at skabe en fælles identitet har man bl.a. skabt symboler såsom et flag, en hymne og en

europadag (Pedersen 2006:138). Disse symboler skulle være med til at skabe sammenhæng og identitetsfølelse blandt de europæiske borgere. Derved har man brugt den franske nationsmodel som inspiration (Bruter 2005:128), hvor skabte symboler har været med til at skabe en national identitet, men det er ikke symbolikken der skaber identiteten. Dog kan symbolverdenen hjælpe med at skabe en identitet og styrke identiteten (Adriansen 2003b:16). Skabelsen af en fælles symbolsk referenceramme er vanskelig, hvilket kan ses på eurosedlerne, hvor EU har valgt fiktive motiver i stedet for nationale motiver. Derved signaleres der en manglende fælles referenceramme i form af steder, personer og historie (Pedersen 2006:138). Desuden viser den europæiske splittelse sig også på euromønterne, hvor den ene side repræsenterer det nationale og den anden det europæiske (Bruter 2005:87).

Men disse skabte symboler er blevet skabt ud af den blå luft, hvilket betyder, at de ikke har en historisk tilknytning. Selvom man i 1990 prøvede på at skabe en fælles europæisk referenceramme vha. skabelsen af en europæisk historiebog (Adriansen 2003b:537), hvor Europas historie blev set ud fra en fælles europæisk vinkel, ikke fra et nationalt perspektiv. Dog var denne ikke en succes pga. manglende fokusering på øst og nord Europa (ibid.). Denne fiasko viser, at den europæiske historie ikke er fundamentet i de europæiske borgeres bevidsthed, men det er de nationale myter og traditioner (ibid.:536). Dette forsøg var et skridt i retningen mod en fælles kulturel referenceramme, men historie på europæisk niveau kan ikke skabes, den skal vokse frem over en længere periode, ligesom etnosymbolisterne mener. Smith ser den manglende før-moderne historie som nøglen til at skabe følelsesmæssig bæredygtighed og historisk dybde til det europæiske projekt (Pedersen 2006:131). Hvilket er i konsensus med den etnosymbolistiske tanke om at den moderne nation deler elementer med tidlige ethnier (jf. 2.3).

Tilmed eksisterer der i dag 23 officielle sprog i EU, hvor tre af dem er arbejdssprog (Pedersen 2006:137), hvilket betyder, at der i øjeblikket ikke eksisterer et sprogligt fællesskab. Dette er problematisk, da sprog er et effektivt symbol, som fremmer en fælles identitet og samhørighed blandt befolkningen (Adriansen 2003b:536).

Den manglende kulturelle referenceramme ses også i Lissabon-traktaten, hvor alle EU's symboler er fjernet bl.a. flag, hymne og motto (Europa-Kommissionen 2008:3,

Folketingets 2008d). Grunden til at Lissabon-traktaten ikke indeholder de fælles europæiske symboler kan være, fordi befolkningen ikke føler en tilknytning til disse, men det kan også skyldes, at medlemslandene ser symboler som noget nationalt *ikke* europæisk. Det eneste Lissabon-traktaten slår fast er den politiske referenceramme, som falder i tråd med Habermas' forfatningspatriotisme og den franske borgernations idé, hvor de abstrakte værdier såsom menneskerettigheder og retsstaten er vigtigst:

“Unionen bygger på værdierne respekt for den menneskelige værdighed, frihed, demokrati, ligestilling, retsstaten og respekt for menneskerettigheder, herunder rettigheder for personer, der tilhører mindretal. Dette er medlemsstaternes fælles værdigrundlag i et samfund præget af pluralisme, ikke-forskelsbehandling, tolerance, retfærdighed, solidaritet og ligestilling mellem mænd og kvinder” (Europa-Kommissionen 2008:5).

Det overnævnte viser, at det europæiske samarbejde og den europæiske identitet er en proces, hvor de supranationale institutioner skal være med at udvikle en fælles historie og tilhørsfølelse (Delgado-Moreira 2000:3). I den forbindelse bruger EU hvert år over 500 millioner euro på sin kulturpolitik, der har til formål at fremme Europas fælles kulturelle arv (Shore 2004:32). Selvom EU bruger svimlende summer på at fremme det europæiske etnos, kan det endnu ikke ses, at dette har skabt en fælles europæisk identitet bestående af både demos og etnos (jf. 4.1). Derfor kan der stilles spørgsmål ved, hvorvidt kulturpolitikken og de europæiske symboler vil være slået igennem om 50 eller 100 år. Ifølge etnosymbolisterne sker skabelsen af kultur over en længere periode (jf. 2.3).

5.3 Identitetsfølelse

Dog er det ikke lykkedes at skabe en fælles europæisk identitet endnu, hvilket kan ses ud fra en eurobarometer undersøgelse fra 2004³¹. I undersøgelsen ses der på forskellige faktorer såsom, hvorvidt den europæiske befolkning føler sig europæiske. Denne faktor er en vigtig identifikation på eksistensen af en fælles europæisk identitet (European Commission 2005:92). I det følgende vil Danmark og Frankrigs resultater

³¹ Eurobarometer 62 (European Commission 2005)

fra denne undersøgelse sammenlignes, ydermere vil disse to landes resultater blive sammenlignet med det samlede resultat fra EU-landene³² (ibid.).

I eurobarometerundersøgelsen bliver det slået fast at følgende fire faktorer indikerer hvorvidt en europæisk identitet er blevet skabt: identifikation med det europæiske flag, europæisk medborgerskab, national og europæisk stolthed og tilknytning til eget land. Disse fire aspekter vil indikere hvorvidt en europæiske identitet er blevet skabt og om denne har overtaget den nationale identitets plads.

Det europæiske flag er et skabt symbol som 94% af den europæiske befolkning kendte i 2004, men kun 50% identificerer sig med dette symbol (European Commission 2005:92-93). Selvom denne procentdel er steget fra 44% til 50% siden eurobarometerundersøgelse 58 i 2002 (ibid.:93), så betyder det, at kun 50% af den europæiske befolkning faktisk føler sig knyttet til det europæiske flag. Derved er det endnu ikke lykkedes at skabe et symbol, der kobler den europæiske befolkning sammen.

I undersøgelsen af det europæiske medborgerskab, blev der stillet følgende spørgsmål: *“I den nærmeste fremtid, ser du dig selv som....?”*³³ (European Commission 2005:94-98). Dog blev der opstillet to versioner af svarmuligheder – version A og B. Disse to versioner er kreeret for at undersøge om der ville være en differentiering i svarene, hvis den nationale og europæiske tilhørsfølelse ikke var sidestillet. I version A var der følgende svarmuligheder: a) kun national, b) national og europæisk, c) europæiske og national og d) kun europæisk. I version B var der følgende svarmuligheder: a) kun national, b) først national og derefter europæisk, c) først europæisk og derefter national, d) kun europæisk og e) lige meget national som europæisk. Men disse to versioner af svarmuligheder giver ikke det store udsving i procentdele i Danmark og Frankrig. Derfor er version B udvalgt, da denne differentierer mere mellem det nationale og europæiske aspekt.

I Frankrig ser 26% sig som kun franske, hvorimod tallet er betydeligt højere i Danmark, hvor hele 39% ser sig som kun danske (European Commission 2005:97).

³² På dette tidspunkt EU25 (Ibid.:92)

³³ *“In the near future, do you see yourself....?”*

Dette svarer til, at kun 1/4 af franskmændene føler sig franske, hvorimod det i Danmark er over en 1/3, der kun føler sig danske. Denne procentdel viser, at den europæiske identitet ikke er slået igennem endnu, og at den er slået igennem i mindre grad i Danmark end i Frankrig. Denne udvikling understreges af svarprocenten på, hvorvidt den franske befolkning først føler sig nationale, derefter europæiske. Her er svarprocenten 52% i Frankrig og 55% i Danmark (ibid.), hvilket endnu engang understreger, at det nationale aspekt er stærkere end det europæiske. Derved er den nationale identitet stadigvæk det, som de europæiske borgere føler sig mest tilknyttet til, hvilket de sidste spørgsmål også understreger. Dog differentierer Frankrig sig fra Danmark. Dette kan illustrere, at den franske tanke er grundlaget for EU. Dette kan også være grunden til den efterfølgende differentiering mellem Frankrig og Danmark. I Frankrig mener 8%, at de først er europæiske derefter franske, 6% ser dem selv som kun europæiske og 8% ser dem selv som værende lige meget franske som europæiske. I Danmark er disse procenter på under 6% tilsammen (ibid.). Hvilket endnu engang illustrerer den manglende samhørighedsfølelse i Danmark, og den manglende europæiske identitet.

Hvis de overnævnte procenter sammenlignes med EU25-gennemsnittet, så ligger Frankrig under det europæiske gennemsnit ved svarmuligheden – kun national, hvor den gennemsnitlige procentdel var 37% (European Commission 2005:98), dog ligger både Frankrig og Danmark lidt højere end gennemsnittet ved svarmuligheden – først national derefter europæiske. I EU25 var gennemsnittet på 48% (ibid.). Dog er de franske svarprocenter på de sidste tre svarmuligheder højere end gennemsnittet. Dette viser, at franskmændene føler sig mere europæiske end gennemsnittet i EU, og danskerne føler sig mindre europæiske end gennemsnittet i EU. Denne differentiering kan til dels skyldes, at EU er bygget ud fra den franske tanke, men det kan også skyldes det stærke historiske bånd i Danmark, som identiteten er skabt ud fra.

Denne undersøgelse viser, at de europæiske borgere stadigvæk knytter sig mere til deres egne nationer og nationale identitet end til EU og den europæiske identitet. Derfor indgår det nationale fællesskab forsat som en vigtig del af den europæiske selvforståelse (Adriansen 2003b:537). Dette bliver understreget ved undersøgelsen af, hvorvidt de europæiske borgere føler sig nationalt og europæisk stolte. Denne undersøgelse viser, at både de franske (86%) og danske (81%) borgere er stolte af

deres egen nation (European Commission 2005:100). Denne stolthed er ikke slået igennem på europæisk plan, hvor procentdelen er tydeligt lavere, hvor 68% af franskmændene og 75% af danskerne er stolte over at være europæiske (ibid.). Derfor er det ikke overraskende, at både franskmændene (92%) og danskerne (98%) føler sig i høj grad knyttet til deres eget land. Dette billede er det samme i hele EU, hvor 92% af den europæiske befolkning føler sig særligt knyttet til deres eget land (ibid.:104).

Det overnævnte resultat viser, at en fælles europæisk identitet og samhørighed kun til dels kan skabes ovenfra på baggrund af medborgerskabet og menneskerettighederne (Pedersen 2006:123, 139). De enkelte medlemslande holder stadigvæk fast i deres egne nationale identiteter, hvilket viser, at den fælles europæiske identitet ikke er slået igennem endnu, selvom det europæiske samarbejde har udviklet sig fra et økonomisk og politisk samarbejde til en union (Adriansen 2003b:536, Støvring 2008:109). Derfor er der ingen tvivl om, at skabelsen af en europæisk identitet er en langsigtet proces, som ikke kan dannes af en europæisk elite og skabte symboler (Pedersen 2006:139). Den skal skabes vha. et kulturelt fællesskab over en længere periode, hvilket er den etnosymbolistiske tanke.

5.4 Fremtiden for EU-samarbejdet

Det europæiske samarbejde skal finde en vej til det fremtidige samarbejde, hvor den europæiske identitet bliver videreudviklet. Men som nævnt er dette en langsommelig proces, hvor den europæiske befolkning skal få en større samhørighedsfølelse med hinanden og EU generelt. I øjeblikket bygger den europæiske identitet på et rent politisk grundlag, hvor de skabte europæiske symboler og værdier skaber et meget tyndt lag af fælles kultur i EU (Pedersen 2006:121). Dette medfører, at den fælles europæiske identitet i EU ikke har slået igennem. De europæiske kulturelle symboler er ikke ligeså stærke som de nationale symboler pga. den manglende historiske tilknytning. Derved mangler det politiske samarbejde en stærk kulturel dimension og et stærkt kulturelt fællesskab.

I øjeblikket kæmper EU med at få ratificeret Lissabon-traktaten efter Irland stemte *nej* ved en folkeafstemning den 12. juni 2008 (Collignon 2008). Herefter står EU i den situation, at 25 lande har ratificeret traktaten, et land har afvist traktaten (Irland) og

Tjekkiet mangler at ratificere traktaten³⁴ (Europa Bevægelsen 2008). Dog er det foruroligende, at det eneste land, som har sendt traktaten til folkeafstemning er Irland, hvor befolkningen har afvist traktaten. Denne afvisning kunne tyde på, at den europæiske elite endnu ikke har fået den europæiske befolkningen engageret i det politiske projekt, som EU-samarbejdet står for. Selvom EU har fjernet tilknytningen til de skabte symboler i traktaten, og erstattet disse med abstrakte værdier, så er den europæiske befolkning ikke bag den europæiske elite og deres idé om at bygge EU på baggrund af forfatningspatriotisme. Men den europæiske befolkning er heller ikke for at udvikle et kulturelt samarbejde. Befolkningen holder fast i deres egne nationale rødder, hvilket kan være en grunden til, at den europæiske identitet endnu ikke er skabt. For uden kultur eksisterer der ikke en fælles identitet, kun en brøkdel af en identitet baseret på politiske aspekter.

At Irland som det eneste land har valgt at sende Lissabon-traktaten til folkeafstemning, viser også den europæiske elites påpasselighed. Et land som Danmark, der har en tradition for folkeafstemninger, har valgt at ratificere traktaten udenom borgerne ligesom de 25 andre EU-lande. Man har valgt, at det skal være en parlamentarisk beslutningen blandt den europæiske elite, da man er bange for den europæiske befolknings reaktion og manglende tilhørsfølelse.

³⁴ Skal ske i april 2009 (Mahony 2009).

6 Konklusion

Selvom det europæiske projekt (EU) startede som et fredens projekt for over 50 år siden, så har det videreudviklet sig til både at være et økonomisk, juridisk og kulturelt samarbejde (fælles valuta, flag og hymne).

Men inden for de sidste par år har EU haft problemer med at samle medlemslandene omkring videreudviklingen af samarbejdet. Disse problemer er opstået i forbindelse med indskrivningen af EU's symboler og værdier i Forfatningstraktaten. Derfor er der nu udformet en ny traktat, Lissabon-traktaten, hvor alle henvisninger til symboler er udeladt. I øjeblikket er ratificeringen af Lissabon-traktaten i gang, men selvom det kulturelle islæt er fjernet, så har det eneste land med folkeafstemning (Irland) stemt *nej*. Ved fjernelsen af de symbolske henvisninger, har man fjernet de tiltag, som er taget i skabelsen af en fælles europæisk identitet. Dette illustrerer den manglende enighed om en fælles europæisk identitet blandt EU-medlemslandene.

Med afsæt i problemformuleringen er den overnævnte problemstilling blevet undersøgt: *“Hvorvidt er en fælles europæisk identitet mulig, og hvorvidt kan den skabes af en europæisk elite?”*

Denne undersøgelse har taget udgangspunkt i en sammenligning af den danske og franske nationsform med henblik på at undersøge, om der eksisterer en fælles europæiske identitet samt hvilken nationsform, der ligger til grund for den europæiske tanke. De to nationsformer er vidt forskellige.

Den danske nationsform er bygget på en lang historisk udvikling, hvilket er den etnosymbolistiske tanke. Her er nationen opstået nedefra uden indblanding fra oven – en kulturnation. Men Danmark er ikke en ren kulturnation, men en kombination af en kultur- og borgernation, hvor et tidligt retsligt grundlag har været medvirkende til at skabe sammenhold blandt borgerne. Den franske nation var inden revolutionen en kulturnation, hvor nationen var bygget på en fælles historie og symbolik, der dannede sig selv med tiden. Men efter revolutionen brød man med denne nationsform, og skabte en borgernation fra oven, som fokuserede på borgernes rettigheder. At nationen har sin oprindelse i revolutionen er den konstruktivistiske tanke, hvor

nationen før eksisterer i forbindelsen med moderniteten. Dog er Frankrig ikke en ren borgernation, da de nuværende politiske symboler har historiske rødder bl.a. Trikoloren, som henviser tilbage til revolutionen.

Den franske tanke har været grundlaget for det europæiske samarbejde, derfor har man ud fra den konstruktivistiske tanke skabt et samarbejde fra oven, hvor de skabte symboler såsom flag, hymne og valuta skulle samle borgerne og danne en europæiske identitet. Dog er de europæiske symboler skabt ud af ingenting, hvilket betyder, at befolkningen i EU-landene ikke føler sig knyttet til unionen og samarbejdet. Dette understreger eurobarometerundersøgelsen fra 2004, hvor 52% af franskmændene og 55% af danskerne følte sig nationale og derefter europæiske. Dette betyder, at den nationale identitet er stærkere end den europæiske identitet. Derved er det ikke lykkedes at samle EU med abstrakte værdier såsom menneskerettigheder, hvilket betyder at Habermas' forfatningspatriotisme ikke er slået igennem i det europæiske samarbejde.

Ud fra det ovennævnte kan det konkluderes, at en fælles identitet ikke eksisterer, da den kulturelle del mangler. Selvom EU har forsøgt at skabe fælles symboler og traditioner, så er dette ikke tilstrækkeligt. Den europæiske elite kan ikke skabe fælles symboler ud af ingenting, da disse ikke skaber en fællesskabsfølelse blandt befolkningen. Selvom Frankrig og den franske borgernation har været forbilledet for denne tankegang, så har eliten ikke været opmærksom på, at de franske symboler faktisk har kulturelle rødder. De er ikke skabt på ny, men genopfundet ud fra noget tidligere, derved føler befolkningen en tilknytning til symbolerne. Dog kan en europæiske identitet måske skabes med tiden, da en fælles historie skaber en sammenhæng blandt befolkningen. Men denne udvikling tager tid, hvilket etnosymbolisterne betegner *la longue durée*.

Derved er det ovennævnte med til at verificere den nedenstående hypotese:

“En fælles europæiske identitet kan ikke skabes ud fra forfatningspatriotisme alene, da denne er baseret på abstrakte værdier, men skal skabes vha. kulturelle værdier over en længere periode”.

7 Litteraturliste

Adriansen, Inge (2003a). *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000. Fra fyrstestat til nationalstater* (kap. 1-2). Bind 1. København: Museum Tusculanums Forlag.

Adriansen, Inge (2003b). *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000. Fra undersåtter til nation*. Bind 2. København: Museum Tusculanums Forlag.

Anderson, Benedict (1991). *Imagined Communities*, 2nd ed. London: Verso.

Assemblée Nationale (2008a). *Constitution de la République française*. Hentet den 27. februar 2009 fra <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>

Assemblée Nationale (2008b). *Constitution of 4 October 1958*. Hentet den 27. februar 2009 fra <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>

Assemblée Nationale (2008c). *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789*. Hentet den 2. marts 2009 fra <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp>

Barber, Nicola (2004). *Den Franske Revolution*. I serien: spørgsmål til historien. Holte: Forlaget Flachs.

Bitsch, Aase Haubro (2002). *Et yndigt land? Forestillingen om dansk identitet og det nationale i 500 år*. København: Gads Forlag.

Boll-Johansen, Hans (1992). *De Franske. Fransk Identitet. Myte og Virkelighed*. København: Forlaget Gyldendal.

Breuilly, John (2001). The State and Nationalism. Montserrat Guibernau & John Hutchinson (eds.), *Understanding Nationalism* (32-53). Cambridge: Polity Press.

Brubaker, Rogers (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.

Bruter, Michael (2005). *Citizens of Europe? The Emergence of Mass European Identity*. New York: Palgrave Macmillan.

Bramming, Torben (2002). *Hvad er et folk? Overvejelser over folkets danske og europæiske identitet*. Valby: Forlaget Vindrose.

Bøgh, Anders (2004). Kronik: Dansk identitet har dybe rødder. *Politiken*, 25. maj, 2. sektion, s. 7. Hentet den 4. januar 2009 fra Infomedia database.

Bøttzauw, Ole et al. (1986). Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik Halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (5-10). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Christensen, Jan Top (1984). Fra kejserdømme til verdenskrig: 1870-1914. Jan Top Christensen, Inger Godtfredsen, Erik Halskov, Stig Jeppesen, Kirsten Kofoed & Carsten Løfting (eds.), *Kapitler af Frankrigs historie 1870-1983* (8-41). Danmark: Fransk lærerforening.

Collignon, Pierre (2008, 16. juni). Sarkozy: Vi må ikke dramatisere irsk nej. *Morgenavisen Jyllands-Posten*. Hentet den 3. februar 2009 fra <http://jp.dk/udland/article1370871.ece>

Conversi, Daniele (2007). Mapping the Field: Theories of Nationalism and the Ethnosymbolic Approach. Athena S. Leoussi & Steven Grosby (eds.), *Nationalism and Ethnosymbolism. History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations* (15-31). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Delgado-Moreira, Juan M. (2000). *Multicultural Citizenship of the European Union*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

European Commission (2005). *Eurobarometer 62. Public Opinion in the European Union* (s. 92-106). Hentet den 21. marts 2009 fra http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb_62_en.pdf

Europa (2008). *EU institutions and other bodies*. Hentet den 1. april 2009 fra http://europa.eu/institutions/index_en.htm

Europa Bevægelsen (2008, 26. november). *Fokus Europa*. Rina valeur Rasmussen (ed.). Hentet den 6. april 2009 fra http://www.eubev.dk/assets/0000/7240/FokusEuropa49_26.11.08_.pdf

Europa-Kommissionen (2008). *Lissabontraktaten*. Hentet den 4. april 2009 fra http://www.ugebrevet-europa.dk/files/PDFer/Saernumre/EUROPA_saernummer_01.pdf

Feldbæk, Ole (1992). Borgerskabets danskhed. 1720-1800. Flemming Lundgreen-Nielsen (ed.), *På sporet af dansk identitet* (67-109). Copenhagen: Spektrum Publishers.

Folketinget (2009). *Grundloven 1953*. Hentet den 27. februar 2009 fra <http://www.folketinget.dk/default.asp?id=%7BD1F583CE-B03E-4F8B-80AE-D94011350B01%7D>

Folketings EU-oplysning (2008a). *Euroen*. Hentet den 7. juli 2008 fra <http://www.eu-oplysningen.dk/emner/euro/>

Folketings EU-oplysning (2008b). *EU's historie. Udvikling*. Hentet den 7. juli 2008 fra <http://www.eu-oplysningen.dk/fakta/historie/udvikling/>

Folketings EU-oplysning (2008c). *EU-topmøde - irsk nej i fokus*. Hentet den 7. oktober 2008 fra <http://www.eu-oplysningen.dk/dokumenter/der/2006-2010/19062008/dokument5/start/>

Folketings EU-oplysning (2008d). *Spørgsmål og svar. Hvilke forskelle er der mellem Lissabontraktaten og forfatningstraktaten?* Hentet den 7. oktober 2008 fra <http://www.eu-oplysningen.dk/spsv/off/alle/lissabontraktat/>

Gellner, Ernest (1983). *Nations and Nationalisme*. Oxford: Blackwell Publishers.

Gellner, Ernest (1994a). Nationalism and High Cultures. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalisme* (63-70). Oxford: Oxford University Press.

Gellner, Ernest (1994b). Nationalism and Modernization. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalisme* (55-63). Oxford: Oxford University Press.

Godtfredsen, Inger & Kofoed, Kirsten (1984). Den 4. Republik: 1945-1958. Jan Top Christensen, Inger Godtfredsen, Erik Halskov, Stig Jeppesen, Kirsten Kofoed & Carsten Løfting (eds.), *Kapitler af Frankrigs historie 1870-1983* (104-137). Danmark: Fransk lærerforeningen.

Halkier, Henrik (1986). Republikken, der blev væk. Revolution, politik, og social transformation i Frankrig ca. 1750-1840. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik Halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (35-95). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Halskov, Erik (1984). Den 5. Republik: 1958-1983. Jan Top Christensen, Inger Godtfredsen, Erik Halskov, Stig Jeppesen, Kirsten Kofoed & Carsten Løfting (eds.), *Kapitler af Frankrigs historie 1870-1983* (137-177). Danmark: Fransk lærerforeningen.

Hansen, Jørn (1986). Fra Robespirre til Jaurès. Jakobinisme i den socialistiske tradition. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (124-142). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Hastings, Adrian (1997). *The Construction of Nationhood*. Cambridge: University Press.

Helleberg, Maria & Hejgaard, Janne (2005). *Glimt af danskhedens historie – I billeder og tekster*. Århus C: Forlaget modtryk.

Henningsen, Lars (1986). Republikkens bønder eller bøndernes republik 1848-1900. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (95-124). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Hobsbawm, Eric (1983a). Introduction: Inventing Traditions. Eric Hobsbawm & Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition* (1-15). Cambridge: Cambridge University Press.

Hobsbawm, Eric (1983b). Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914. Eric Hobsbawm & Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition* (263-309). Cambridge: Cambridge University Press.

Hobsbawm, Eric (1994). The Nation as Invented tradition. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalism* (76-83). Oxford: Oxford University Press.

Holm, Ulla (2006). *Det gamle Frankrig i det nye Europa*. København: Dansk Institut for Internationale Studier.

Hutchinson, John (1994a). *Modern nationalism* (kap. 1). London: Fontana Press.

Hutchinson, John (1994b). Cultural Nationalism and Moral Regeneration. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalism* (122-132). Oxford: Oxford University Press.

Hutchinson, John (2001). Nations and Culture. Montserrat Guibernau & John Hutchinson (eds.), *Understanding Nationalism* (74-97). Cambridge: Polity Press.

Hutchinson, John (2005). *Nations as zones of conflict*. London: SAGE Publications.

Ifversen, Jan (1986). I Republikkens skygge. Det antirepublikanske højre 1815-1944. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik Halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (142-217). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Jensen, Kurt Villads (2007). Danmarks tilblivelse. Ulrik Grubb, Karl-Johann Hemmersam & Jacob Ringsing Jensen (eds.), *Fokus – kernestof i historie 1. Fra antikken til reformationen* (64-95). København: Gyldendalske Boghandels, Nordisk Forlag.

Joseph, John E. (2004). *Language and Identity - National, Ethnic, Religions* (kap. 5). New York: Palgrave Macmillan.

Kostakopoulou, Theodora (2001). *Citizenship, identity and immigration in the European Union. Between past and future* (kap. 1). Manchester: Manchester University Press.

Kühle, Ebbe (2008). *Danmarks Historie. I et globalt perspektiv*. København: Gyldendal.

Lawrence, Paul (2005). *Nationalism. History and Theory*. Harlow: Pearson Longman.

Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992a). Danskhed – hvorfor og hvorledes. Flemming Lundgreen-Nielsen (ed.), *På sporet af dansk identitet* (7-17). Copenhagen: Spektrum Publishers.

Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992b). De lærdes og poeternes danskhed. 1520-1720. Flemming Lundgreen-Nielsen (ed.), *På sporet af dansk identitet* (43-67). Copenhagen: Spektrum Publishers.

Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992c). Danskhed i krige og kriser. 1800-1864. Flemming Lundgreen-Nielsen (ed.), *På sporet af dansk identitet* (109-153). Copenhagen: Spektrum Publishers.

Mahony, Honor (2009, 18. februar). Czech lower house passes EU treaty. *Euobserver*. Hentet den 14. april 2009 fra <http://euobserver.com/9/27635>

Nedergaard, Peter (2006). Hvor står EU politisk? Dan Jørgensen (ed.), *EUROVISIONER Essays om fremtidens Europa* (67-74). København: Informations Forlag.

Nøjgaard, Morten (2007). Den franske model. Fransk verdslighed under pres? *Herrens Mark, årgang 1, nr. 1*, 58-74. Hentet den 3. februar 2009 fra http://www.garnisonskirken.dk/Herrens_mark_1_%20lav.pdf

Olsen, Thorkil Damsgaard (1992). Oldtid og middelalder. Før 1536. Flemming Lundgreen-Nielsen (ed.), *På sporet af dansk identitet* (17-43). Copenhagen: Spektrum Publishers.

Pedersen, Birthe (2001, 23. marts). Dansker først, europæer næst. *Kristeligt Dagblad*. Hentet den 2. december 2007 fra <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/3517:Udland--Dansker-foerst--europaeer-naest>

Pedersen, Thomas (2006). Demokrati og kultur i Den Europæiske Union. Dan Jørgensen (ed.), *EUROVISIONER Essays om fremtidens Europa* (121-143). København: Informations Forlag.

Pedersen, Birthe B. (2007, 22. december). Sarkozy hylder Frankrigs katolske rødder. *Kristeligt Dagblad*. Hentet den 3. februar 2009 fra <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/272820:Udland--Sarkozy-hylder-Frankrigs-katolske-roedder>

Pedersen, Birthe B. (2008a, 21. januar). Sarkozy udfordrer Frankrigs verdslighed. *Kristeligt Dagblad*. Hentet den 3. februar 2009 fra <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/275488:Udland--Sarkozy-udfordrer-Frankrigs-verdslighed>

Pedersen, Birthe B. (2008b, 15. april). Religionen vinder frem i Frankrig igen. *Kristeligt Dagblad*, 15. april, 1. sektion, s. 5. Hentet den 31. januar 2009 fra Infomedia database.

Præsidenten og paven om laïciteten (2008, 24. september). Hanne Gregersen & Erling Tiedemann (eds.). *Catholica.dk*. Tale holdt på Palais de l'Elysée i forbindelse med pave Benedikts besøg. Hentet den 2. februar 2009 fra http://www.catholica.dk/fileadmin/1238/catholica.dk_1238-24.09.2008-Praesident_Nicolas_Sarkozy_og_pave_Benedikt_XVI-Praesidenten_og_paven_om_laiciteten.pdf

Redman, Christopher (1987, 19. oktober). Western Europe Basking in Europhoria. *Time*. Hentet den 16. april 2008 fra <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,965796,00.html>

Sagen om tegningerne af Muhammed (2005). *TV2 Nyhederne*. Hentet den 15. oktober 2008 fra <http://nyhederne.tv2.dk/baggrund/article.php/id-3293352.html>

Seton-Watson, Hugh (1994). Old and New Nations. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalism* (134-137). Oxford: Oxford University Press.

Shore, Chris (2004). Whither European Citizenship? Eros and Civilization Revisited. *European Journal of Social Theory* 7(1), s. 27–44. Hentet den 20. marts 2009 fra Sage Journals Online database.

Smith, Anthony D. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.

Smith, Anthony D. (1994). The Origins of Nations. John Hutchinson & Anthony D. Smith (eds.), *Nationalism* (147-154). Oxford: Oxford University Press.

Smith, Anthony D. (1998). *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.

Smith, Anthony D. (2001). Nations and History. Montserrat Guibernau & John Hutchinson (eds.), *Understanding Nationalism* (9-32). Cambridge: Polity Press.

Smith, Anthony D. (2003). *Nationalisme*. København: Hans Reitzels forlag.

Støvring, Kasper (2008). Svar på spørgsmålet: Hvad er sammenhængskraft. Morten Ebbe Juul Nielsen & Kasper Støvring (eds.), *Den borgerlige orden. Tanker om borgerlighed og kultur* (93-118). Gylding: Gyldendal.

Thiedecke, Johnny (2005). *Europa i Opbrud 1453-1799. Renæssance, reformationer, oplysningstid og kolonisation*. Viborg: Forlaget Pantheon.

Varming, Ole (2003). *Om Dansk, europæisk og global identitet*. Vejle: Forlaget Kassander.

Vincent, Claus (2007, 28. februar). Det offentlige rum er alles. *Kristeligt Dagblad*. Hentet den 10. april 2009 fra <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/6392:Kirke---tro--Det-offentlige-rum-er-alles>

Visby, Børger (1999, 4. juni). Frankrigs utallige grundlove. *Information*. Hentet den 27. februar 2009 fra <http://www.information.dk/31217>

Visby, Børge (2008). Religion: Sarkozy og Gud. *Weekendavisen*, 14. marts, 3. sektion Kultur, s. 11. Hentet den 2. Februar 2009 fra Infomedia database.

Østergård, Uffe (1986). Marianne – Fra Minerva til Brigitte Bardot. Ole Bøttzauw, Henrik Halkier, Erik Halskov, Jørn Hansen, Lars Henningsen, Jan Ifversen, Carsten

Løfting, Henning Skaarup & Uffe Østergård (eds.), *Vive la France! Vive la République! Politisk kultur og politisk traditioner i Frankrig 1789-1986* (11-35). Den jyske historiker 38-39. Århus: Forlaget Modtryk.

Østergård, Uffe (1994). *Nation-Building Danish Style. State, Nation and National Identity in the Danish Nation-State in the 19th Century*. KULTs skriftserie nr. 22.

Østerud, Øyvind (1994). *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Øyvind (1999). *Globaliseringen og nasjonalstaten* (kap. 7). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Øystein Sørensen (ed.). *Nordic Paths to National identity in the Nineteenth Century* (37-55). Oslo: The Research Council of Norway.